

Universitetet
i Stavanger

Fakultet for utdanningsvitenskap og humaniora

MASTEROPPGAVE

Studieprogram:
Lektorprogram i humanistiske fag

Vårsemesteret, 2018

Åpen

Forfatter: Ingrid Forsell

Ingrid Forsell
.....
(signatur forfatter)

Veileder: Alexandre Dessingué

Tittel på masteroppgaven: Etableringen av 22. juli-senteret: En undersøkelse av diskursen i media

Engelsk tittel: The Establishment of the 22 July Center: A Survey of the Discourse in Media

Emneord:
Minner
Minnestudier
Kollektive minner
22. juli-senteret
22. juli 2011

Antall ord : 28855

Stavanger, 18.05.2018.

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har gjort at det siste året både har vært utfordrende og innholdsrikt. Det har vært svært spennende å fordype seg i et emne som er veldig aktuelt, samtidig som det sier noe om historie. Oppgaven hadde ikke vært mulig å gjennomføre uten det mangfoldige mediebildet, så en stor takk til de som bidrar til å skape denne diskursen. Oppgaven kunne heller aldri komt i stand uten råd og tips fra min veileder, så mange takk til
Alexandre Dessingué.

Jeg vil også si tusen hjertelig takk til alle mine nærmeste medstudenter for alle gangene vi har delt bord, råd, sorg, glede og mat. En ekstra takk til Stine Mærland for å gi meg praktisk informasjon og passe på at min distré hjerne har holdt seg på rett kjøll.

Innholdsfortegnelse

1. Introduksjon	5
2. Problemstilling.....	8
2. 1 Fokusspørsmål.....	8
3. Om 22. juli-senteret.....	9
3. 1 Bakgrunnen til 22. juli-senteret.....	10
4. Tidligere forskning	12
5. Teori.....	14
5. 1 Teoretikere og begrepsforklaring.....	15
5. 2 Andre sentrale begrep i oppgaven.....	20
6. Empiri og metode	22
6. 1 Empiri	22
6. 2 Metode for analyse av empiri.....	24
6. 3 Diskursanalyse.....	25
6. 4 Kvalitativ innholdsanalyse	26
7. Begrunnelse av senteret	28
7. 1 Analyse av rapport fra Kulturdepartementet «Steder for å minnes og påminnes – innstilling vedrørende minnesteder etter 22. juli».....	28
7. 2 Analyse av representantforslag 42 S (2011-2012) Dokument 8:42 S.....	36
7. 3 Analyse av publikasjon av Tor Einar Fagerland, «Fra monument og minnesmerke til minnested: ny bruk av offentlige rom»	41
7. 4 Analyse av kronikk til Tor Einar Fagerland, «Vi tas tilbake til øyeblikket da terroren rammet Norge».....	45
7. 5 Analyse av åpningstale til Jan Tore Sanner.....	51
7. 6 Oppsummering og drøfting av begrunnelse av 22. juli-senteret.....	54

8. Mottakelse	56
<i>8. 1 Analyse av artikkel fra Aftenposten, «Elden: - nei takk til «Breivik-museum» i Regjeringskvartalet».....</i>	<i>56</i>
<i>8. 2 Analyse av kommentarfelt i Facebook-gruppe.....</i>	<i>60</i>
<i>8. 3 Analyse av artikkel fra Dagbladet «Den brutale sannheten».....</i>	<i>67</i>
<i>8.4 Analyse av artikkel fra Dagsavisen, «Tiden det tar»</i>	<i>69</i>
<i>8. 5 Analyse av artikkel fra Klassekampen, «Naturlig at 22. juli-senter skaper debatt, men statsråd: Forsvarer utstilling».....</i>	<i>72</i>
<i>8. 6 Oppsummering og drøfting av ‘mottakelse’</i>	<i>74</i>
9. Refleksjoner og avslutning	76
10. Kilde – og litteraturliste	79
<i>10.1 Kilder.....</i>	<i>79</i>
<i>10. 2 Litteraturliste</i>	<i>80</i>

Etableringen av 22. juli-senteret: En undersøkelse av diskursen i media

1. Introduksjon

Representasjoner og fortolkninger av historie og fortid i det offentlige rom sier mye om et samfunns verdier, om et samfunns selvilde og om hvordan et samfunn ønsker å fremstille seg for andre. Hvilke historier og minner som blir løftet fram, og tilsvarende hvilke historier og minner som blir glemt, fortrent eller marginalisert, faller inn under det en i historiefaget kaller «et samfunns minnepolitikk» (Fagerland, 2016b, p. Chp. 6)

Sitatet er hentet fra «Følgeforskning og minneprosesser på Utøya 2013-2014», en publikasjon av Tor Einar Fagerland, som ledet forskningsprosjektet «July 22 and the Negotiation of Memory» (Fagerland, 2016b, p. 87). Dette sitatet viser hvordan vi som samfunn bruker minner, som kan virke både diffust og flytende, til noe helt konkret. At minner er noe som det må føres politikk rundt, og at vi har et begrep som ‘minnepolitikk’, viser hvor viktig det er for et samfunn å skape felles referanserammer. Denne oppgaven tar sikte på å utforske hvordan ulike former for minner kommer til uttrykk når minneprosessen rundt en relativt nylig hendelse setter i gang, nemlig terrorhandlingene 22. juli 2011. Denne oppgaven vil ta utgangspunkt i etableringen av 22. juli-senteret, og undersøke hvordan diskursen i media før etableringen av senteret har vært, og hvordan mottakelsen i etterkant av åpningen har vært. Meningen er å belyse hvordan ulike grupper i mediebildet, som har en stemme i diskursen, viser til forskjellige begrep innenfor minnestudiet, for så og prøve å kartlegge dem.

Fredag den 22. juli 2011 ble en dato som skulle risses dypt inn i Norges historie. Terrorangrepet mot det trygge og fredelige Norge en sommerkveld i juli, kom som et sjokk på befolkningen. Tryggheten fikk en reell svikt. Først et bombeangrep på Regjeringskvartalet i Oslo sentrum. Her gikk det av en 950 kilo tung gjødselbombe, som tok livet av åtte mennesker, og flere ble påført alvorlige og mindre alvorlige skader, samt store materielle ødeleggelser. Rundt to timer senere var en massakre i gang på Utøya, hvor Arbeiderpartiets ungdomsfylking, herfra forkortet som AUF, sin sommerleir holdt til. Her ble 69 mennesker drept, og rundt halvparten så mange ble påført livstruende skuddskader. Til sammen 77 mennesker mistet livet i terrorhandlingene (NOU 2012: 14, 2012, p. 17). Terrorhandlingene ble utført av én enkeltperson, Anders Bhering

Breivik. Anders Bhering Breivik byttet i juni 2017 navn til Fjotolf Hansen, men vil i denne oppgaven bli referert til som Anders Bhering Breivik. Terrorhandlingene var politisk motivert vold, som var av høyreekstrem, rasistisk og fremmedfiendtlig karakter. I rapporten fra 22. juli-kommisjonen står det at angrepet skiller seg fra andre terrorangrep i verden, fordi ingen enkeltperson har tidligere drept så mange mennesker med et håndvåpen i én terroraksjon. Det sies å være den verste terrorhandlingen på norsk jord siden andre verdenskrig (NOU 2012: 14, 2012, p. 45).

Terrorhandlingene rystet det norske samfunn, og det ble ganske fort snakk om hvordan vi aldri skal glemme denne dagen. Minner ble et viktig tema i samtaler, debatter og diskusjoner, som tok plass på flere nivå i samfunnet. Minner ble diskutert i hjemmene, i media, i organisasjoner og i regjeringen. De fleste er enige om at denne dagen er noe som skal huskes, det skal skrives ned i historien og det skal videreføres til kommende generasjoner. Men spørsmålet om hva, hvordan og hvorfor vi skal minnes, er ikke alle helt enige i. Like etter hendelsen ble det umiddelbart behov for minnesmarkeringer. Folk trengte å komme sammen, og det oppsto flere spontane markeringer rundt om i landet. Det mest kjente er nok rosetoget i Oslo den 25. juli 2011 (Stang & Ryste, 2014). Etter hvert ble det tid for å diskutere hvordan man skulle minnes hendelsen mer offisielt, på et permanent sted. Det ble satt inn store ressurser for å få i stand offisielle minnesmerker. Det ble til slutt bestemt at det skulle være et minnesmerke på landsiden mot Utøya i Hole kommune, og et minnesmerke i Oslo. I Oslo ble det etter hvert avgjort at det også skulle etableres et 22. juli-senter i Høyblokka i Regjeringskvartalet.

Når en nasjon opplever dramatiske hendelser som setter spor, hendelser som lager et brudd i historien, så skapes det et behov for å minnes hendelsen. Det er snakk om flere individer innenfor et samfunn, hvor de fleste har sine egne personlige minner om den samme hendelsen. De fleste husker hva de gjorde og hvor de var den dagen det smalt. Men minnene er ikke bare knyttet til hendelsen i seg selv, men også til *steder*. I denne oppgaven ønsker jeg å se nærmere på hvordan diskursen rundt 22. juli-senteret har vært, og 22. juli-senteret er ikke bare et sted hvor det har blitt satt opp en utstilling for å minnes hendelsene 22. juli 2011. Senteret er et sted som i seg selv er en bærer av disse minnene, for det er på dette stedet grusomhetene utspilte seg. Medlemmer av fellesskapet som ble rammet, vil naturligvis ha en tilknytning til nettopp dette stedet, og vil nødvendigvis også ha en mening om det.

I dagens samfunn har vi et mediebilde som gir mennesker muligheten til å dele sine meninger med mange til en hver tid. Det er ønskelig å finne ut hvordan ulike grupper, som har hatt en høy stemme i media velger å uttrykke seg når de diskuterer hvilke minner som skal få plass i vår offentlighet. I den sammenheng vil jeg vurdere ulike ytringer i media fra et minneteoretisk perspektiv, og prøve å tolke disse ytringene med noen utvalgte begrep fra det brede minnestudiet. Dermed kan det forhåpentligvis vise hvilke faktorer som er med når et samfunn aktivt går inn for å minnes en spesiell hendelse. Når man ser nærmere på hvordan vi minnes, og ser på flere aspekter enn bare det vi husker fra en fortid, gir det mulighet til å reflektere over måten en fortid blir fortalt, beskrevet, brukt og mottatt i nåtiden (Dessingúe, 2016).

2. Problemstilling

Med denne bakgrunn vil problemstillingen, eller spørsmålene jeg ønsker å svare på, lyde slik: *Hvordan har etableringen av 22. juli-senteret blitt begrunnet og tatt i mot? - En undersøkelse av diskursen i media med et minneteoretisk perspektiv.* Ved å se diskursen i media i lys av denne problemstillingen kan det skape innsikt i hvordan et ‘produkt av minner’, altså 22. juli-senteret, har blitt begrunnet, kritisert og rost. Disse aspektene kan forhåpentligvis avdekke hvilke minner som får plass i vår offentlighet og hvilken betydning det har. Problemstillingen er todelt, som innebærer at én del er en undersøkelse av tekst som kan si noe om *grunngivelsen* av senteret, og den andre delen undersøker tekst som sier noe om *mottakelsen* av senteret. I mitt analysekapittel vil jeg derfor sortere min empiri under kategoriene jeg har valgt å kalle ‘begrunnelse’ og ‘mottakelse’, som jeg vil komme tilbake til under metodekapittelet. Det er ikke i oppgavens interesse å analysere eller gi en anmeldelse av utstillingen i 22. juli-senteret i sin helhet, ei heller senterets pedagogiske virksomhet. Dette vil tidvis dukke opp som del av ulike drøftinger i oppgaven, hvor det fortrinnsvis er andres vurderinger av 22. juli-senterets utstilling og pedagogiske virksomhet som blir tatt opp.

2. 1 Fokusspørsmål

I forlengelse av problemstillingen vil det være noen fokusspørsmål, som vil være underliggende i undersøkelsen, og som vil komme frem i deler av analysen. Disse spørsmålene vil ikke bli stilt konkret under analysen, men er noe av det jeg ønsker å finne ut av i løpet av analysen. Fokusspørsmålene er:

- Hva er hensikten med 22. juli-senteret i følge de som er en del av etableringen av 22. juli-senteret, og hvilken tilnærming har de til minner?
- Hvilke former for minner kommer til uttrykk i sosiale medier når 22. juli-senteret diskuteres?
- Hvordan blir minner og 22. juli-senteret tolket av diverse presse?

Fokusspørsmålene vil forhåpentligvis gi en ny forståelse av de ytringer som har blitt delt i diskursen, og hva de sier om samfunnets måte å minnes.

3. Om 22. juli-senteret

22. juli-senteret er et senter som er etablert av Kommunal- og moderniseringsdepartementet i samarbeid med Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) i Trondheim. Prosjektet eies av Program for kulturminneforvaltning ved Institutt for historiske studier. Prosjektet er ledet av, Tor Einar Fagerland. Fagerland fikk også ansvar for å utvikle utstillingen til 22. juli-senteret (Kvenild, 2014). Senteret driftes av Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Senteret har blitt utviklet i god kommunikasjon med Den nasjonale støttegruppen for offer og berørte av 22. juli angrepene og AUF. Plasseringen til senteret er i førsteetasjen til Høyblokka i Regjeringskvartalet i Oslo, samme sted hvor bombeangrepet ble utført. 22. juli-senteret definerer seg selv som et informasjonssenter, som tar sikte på å formidle informasjon og kunnskap om hendelsene.

(Lundgren, [Bilde] 2016)

(Audestad, [Bilde], 2015)

3. 1 Bakgrunnen til 22. juli-senteret

Etter angrepene 22. juli 2011 var det Kulturdepartementet under Arbeiderparti-regjeringen II som fikk i oppgave å fremme forslag til lokalisering, utforming og organisering av prosessen knyttet til minnesteder. Regjeringen fastslo deretter at det skulle etableres minnesteder i Regjeringskvartalet i Oslo og på landsiden mot Utøya i Hole kommune. Oppdraget om utforming av stedene fikk Kunst i offentlige rom, forkortet som KORO. KORO er statens fagorgan for kunst i offentlige rom (Koro.no, 2013). KORO satt sammen et kunstutvalg, som skulle bli enige om hvilke verdier og prinsipper minstedene skulle representere. For minstedet i Regjeringskvartalet skriver KORO at det vil henvende seg til en større offentlighet, og at det skal være der for hele nasjonen Norge.

I 2011 kom også stortingsrepresentantene Erna Solberg, Jan Tore Sanner, Trond Helleland, André Oktay Dahl og Frank Bakke-Jensen med et representantforslag til Stortinget. Bakgrunn for forslaget gikk ut på å formidle den trusselen hat og ekstremisme viste seg å være etter 22. juli 2011. Forslaget legger vekt på rasistiske holdninger som befinner seg i det offentlige ordskiftet i Norge, og hvordan slike holdninger kan føre til ekstreme handlinger. Et av forslagene var å etablere et senter som kan drive forskning, formidling, romme utstilling og ta

imot besøk fra skoleklasser i tilknytning til et 22. juli-monument (Solberg, Sanner, Helleland, Dahl, & Bakke-Jensen, 2011-2012). Dette forslaget er langt på vei det Solberg-regjeringen senere realiserte med 22. juli-senteret. Det skal altså være et informasjonssenter, og ikke et minnesenter. Dette fastslår også Tor Einar Fagerland i sin presentasjon om prosessen rundt etableringen av 22. juli-senteret, hvor han sier at senteret *ikke* er et minnested, men et informasjonssenter som skal informere om hendelsen på en dokumentarisk måte (Fagerland, 2015a). I en proposisjon til Stortinget fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet om tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2015, står det også at:

Departementet har inngått avtale med minnestedsforskningsmiljøet ved NTNU i Trondheim om utvikling av utstillingen i informasjonssenteret og utvikling av en nettressurs til bruk i undervisning på ungdomstrinnet i forbindelse med besøk i informasjonssenteret. Utstillingen vil utvikles i dialog med Nasjonal støttegruppe og AUF. Informasjonssenteret skal formidle en nøytral og objektiv framstilling av hendelsene 22. juli 2011. (Regjeringen.no, 2015).

Fra prosessen om et permanent minnested ble satt i gang til 22. juli-senteret ble etablert, har det skjedd en endring med tanke på hvilken hensikt prosjektet skal ha og hvilke verdier som legges til grunn. På denne tidsperioden har det vært et regjeringsskifte, og tankene om formålet til de to regjeringene ser ut til å være annerledes. Det kan også tenkes å være en skeivhet mellom hvilken hensikt 22. juli-senteret ønsker å ha, og hvilken hensikt det faktisk har. Det kan også virke som at hva 22. juli-senteret defineres som, og hva det faktisk er, ikke samsvarer. Dette er aspekter som vil bli drøftet gjennom oppgaven.

4. Tidligere forskning

Det har blitt skrevet veldig mye om 22. juli 2011 i årene etter. Flere avhandlinger, artikler, filmer, kronikker og andre typer tekster med mange forskjellige innfallsvinkler. Dette har gitt 22. juli 2011 stor oppmerksomhet, og mulighet til å forske på emnet på en helt ny måte. Et begrep som har blitt tatt i bruk i denne forbindelse er '22. juli-forskning'. Helse- og omsorgsdepartementet sammen med Kunnskapsdepartementet har etablert en nasjonal koordineringsfunksjon for denne 22. juli-forskningen. Hensikten til koordineringsfunksjonen er å få oversikt over pågående forskning knyttet til hendelsene 22. juli 2011 ("Om koordineringsfunksjonen," 2014). Alt dette er en del av en stor diskurs rundt denne hendelsen, som har gitt inspirasjon til min oppgave. Mange skriver om Utøya, om samhold, om fremmedfrykt, om høyreekstremisme og om minner. Det synes likevel å mangle et nærmere blikk på diskursen rundt 22. juli-senteret i et minneperspektiv.

Det har imidlertid blitt forsket på emner som befinner seg i det samme området som jeg ønsker å undersøke i min oppgave. Ingrid Lamark har skrevet en masteravhandling med tittel *Besværlige blokker*, som er en undersøkelse med utgangspunkt i Regjeringskvartalet i sin helhet, men hvor hun spesielt konsentrerer seg om Høyblokka og Y-blokka. Lamark ser nærmere på forhandlinger om Regjeringskvartalets betydning i debattene etter 22. juli 2011. Lamark legger vekt på meningsdannelsen i det offentlige ordskiftet, altså hvilken betydning, funksjon og verdier som ble tillagt Regjeringskvartalet etter terroren, og undersøker debatten som har vært rundt rivning av Regjeringskvartalet (Lamark, 2016).

Chris Whitehead er professor i museologi og er opptatt av arv, museologi og minnestudier. Whitehead har skrevet en anmeldelse av 22. juli-senteret, og kommer inn på enkelte ting jeg finner interessant med tanke på min oppgave. Whitehead skriver blant annet om hvordan 22. juli-senteret ønsker å være et informasjonssenter som forteller objektivt om terrorangrepene fremfor å være et sted for å minnes. Whitehead hevder at senteret likevel på flere måter er et sted som plasserer hendelsene 22. juli 2011 innenfor sfæren av minner og minnesmarkeringer, og diskursen om en nasjonal arv: «The Information Centre – not, it should be noted, called a 'museum' or a 'memorial' [...] The Centre is a hybrid place of multiple modes of remembering.» (Whitehead, 2015, p. 146).

Forskningsgruppen fra NTNU, som står bak utviklingen av utstillingen til 22.juli-senteret, har selvfølgelig vært svært relevant. Prosjektet heter *July 22 and the Negotiation of Memory*, og forsker på det kulturelle livet i Norge etter 22. juli 2011. Innenfor prosjektet er det flere masterprosjekt, PhD-prosjekt og andre publikasjoner. Konseptet, innholdet og utformingen til selve utstillingen er utviklet av Tor Einar Fagerland, Atle Aas, Ingeborg Hjorth, Line Gjermhusengen og Åshild Karevold. De som er nevnt ovenfor har alle gitt ut publikasjoner i sammenheng med prosjektets prosess, som blant annet: «Et minne i bevegelse. Mønstre, spenninger og endringer i den nasjonale minnestepprossen etter 22. juli 2011» av Hjorth og Gjermhusengen (Hjorth & Gjermhusengen, 2017), «22 July and the Negotiation of memory in Norwegian Society 2011- 2014» av Tor Einar Fagerland (Fagerland, 2016a). Dette er artikler som ser på hvordan den traumatiske hendelsen kan bli til en del av den norske identitet og selvrefleksjon. Her blir flere aspekt ved det å minnes en hendelse offentlig belyst, og også sammenlignet med andre land.

Sveinung Krokann Berg er samfunnsgeograf, forsker og avdelingsleder for Samfunn for forvaltning i Norsk institutt for kulturminneforskning, forkortet som NIKU. Berg har skrevet et kapittel i boken *Heritage, Democracy and the Public*, hvor han skriver om hvordan terrorangrepene den 22. juli 2011 har påvirket tilnærmingene til arven, som er representert av Regjeringskvartalet (Berg, 2016, p. Chp. 7). Berg diskuterer debatten rundt rekonstruksjonen av Regjeringskvartalet, og hvilke bygg man eventuelt skal bevare. Berg fokuserer på selve bygget, og historien bak bygget, og hvordan bygget blir tillagt mening, og hvordan demokratiske prinsipp har blitt endret etter 22. juli 2011.

Alt dette, med mer er forskning som har vært interessant å lese og gitt inspirasjon til mitt arbeid. Dette er som sagt et emne som det er skrevet mye om, og det er derfor også en risiko for at en oppgave som denne kan bli overflødig. Likevel har jeg ikke funnet noen forskning som har akkurat den vinklingen jeg har valgt, og vil derfor tilføre feltet akkurat dette blikket. Jeg mener en undersøkelse av diskursen rundt 22. juli-senteret kan gi et bilde av hvordan vårt samfunn, både politisk og i allmenheten, behandler minner.

5. Teori

For å si noe om hvilken teori denne oppgaven er forankret i, har jeg til tider vært usikker. Usikkerheten kommer av at jeg har stått mellom to fagtradisjoner innen historie. På den ene siden kom emnet jeg ønsker å undersøke under historisk metode og historiografi, da jeg vil se hvordan en historisk hendelse blir brukt eller fortalt av ulike grupper mennesker, med utgangspunkt i et sted som rommer en utstilling. Et mer korrekt begrep i denne sammenheng er det engelske begrepet 'historiography', som har en bredere betydning, da det kan bety historieskriving mer generelt. Sammenlignet med det noe smalere norske begrepet historiografi, som hovedsakelig betyr utforskningen og fremstillingen av historiefagets egen historie. Veksten av kritisk historiografi har blitt omtalt som en frigjøring fra et fastsatt mønster av offisielle minner, men kan også betraktes som en oppreisning for rettighetene til det menneskelige minnet, for å motsette seg autoriteten til historiografi (A. Assmann, 2011, p. 120). På den andre siden vil hovedfokuset i oppgaven likevel være minner, og på hvilken måte minner kommer frem i en diskurs. Hvilke former for minner er en drivkraft når vi forteller, diskuterer og bruker denne historien. Oppgaven søker å se en diskurs fra et minneteoretisk perspektiv, og oppgaven er dermed forankret i fagfeltet minnestudier. Det er derfor nødvendig å bli kjent med begrep som blir brukt innen minnestudier, begrep jeg gjerne vil se denne diskursen i lys av.

Den kjente sosiologen Maurice Halbwachs, som jeg kommer tilbake til under delkapittelet teoretikere og begrepsforklaring, skilte mellom 'collective memory' og 'historiography'. I følge Halbwachs gir det kollektive minnet en gruppe noe unikt, hvor historiografi prøver å nøytralisere dimensjonen av affeksjon og identitet. Kulturelle minner eksisterer i flertall, hvor historiografi gir et universelt rammeverk for mange historier i entall. Kollektive minner prøver også å utelukke forandring, mens historiografi er spesielt opptatt av forandring i historien (Cosser, 1992, p. 11). Da min oppgave går ut på å analysere ulike gruppers reaksjoner på en offisiell markering av terrorhandlingene 22. juli 2011, er det først og fremst teorier innenfor minnestudier jeg vil ta utgangspunkt i. Det er formålstjenlig å se hvilke former for minner som blir brukt både i begrunnelsen og mottakelsen av 22. juli-senteret i diskursen.

5. 1 Teoretikere og begrepsforklaring

Offentlige minnemynter, museum, minnesmerker og andre måter vi mennesker aktivt går inn for å minnes noe eller noen er knyttet til historie, og har vært det lenge. Tilknytningen mellom minner og historie kan spores tilbake til antikken, hvor helter, store menn og kriger blir skrevet om og avbildet i ulike former for kunst. I gresk mytologi finner vi personifiseringen av begrepet hukommelse, Mnemosyne, gudinnen som skapte språket, ordene og tid. Mnemosyne var også mor til musen Kleio, som er muse for historieskriving (Kattago, 2015).

Minner er altså et fenomen som det har vært interesse for lenge blant filosofer, kunstnere og historikere og politikere. De siste 20 årene har det oppstått en fornyet interesse for minner innen akademisk historie, som strekker seg fra minner på et kognitivt plan, til minner på et samfunnsplan (Tumblety, 2013). Et begrep som har blitt tatt i bruk er 'Memory boom', som betegner en fornyet entusiasme for minner i nyere tid. Jay Winter bruker begrepet 'contemporary memory boom', som beskriver hvordan minner blir brukt i dag, og skriver i artikkelen «The Memory Boom in Contemporary Historical Studies» om hvordan organiseringen av historisk forskning, som tidligere bestod mest av forestillinger om klasse, rase og kjønn, har blitt overskygget av den historiske forskningen om minner (Jay Winter, 2001, p. 56). En av grunnene til at vi kan se minner på en ny måte, er den teknologiske utviklingen de siste årene. Gjennom et mangfoldig media som vi forholder oss til i dag, kan vi få representasjoner av fortiden på så mange måter: minnegrupper på Facebook, historiske reality-program, spillefilm med historisk plot, dokumentarer, videospill og så videre. Ved at vi får servert fortid fra så mange kanter, kan fortiden sies å eksistere for mennesker i nåtiden (Jay Winter, 2001). Dette er en oppgave som undersøker uttrykk for minner i en diskurs som utspiller seg i media, og kan dermed sies å være en del av 'memory boom'. Det har blitt svært interessant å se på historie gjennom ulike måter å minnes på. Historie kan virke som det universelle minnet til menneskeheten. Men det finnes ikke et universelt minne, da minner krever støtte av en gruppe begrenset i tid og sted (A. Assmann, 2011, p. 121). Det er derfor interessant å se på en fortidig hendelse gjennom ulike gruppes minneperspektiv, fordi det er deres minner som er med på å skape historien.

Den teoretiske innfallsvinkelen i denne oppgaven er altså hentet fra forskning på minner. Minnestudier er et forskningsfelt som etter hvert har blitt veldig stort, og som går på tvers av mange disipliner og teorier, og hvor innfallsvinklene er mange. Dette krever derfor at man har

en klar posisjon innenfor det teoretiske rammeverket. Måten jeg har valgt å posisjonere meg innen teorien, er å ta utgangspunkt i begreper som både er utarbeidet og klargjort av ulike teoretikere, som vil være relevant for min analyse. Disse begrepene, og forståelsen av dem, vil da skape en analytisk kikkert. Begrepene er på så måte med i analysen, men ikke på en systematisk eller eksplisitt måte, men de teoretiske perspektivene blir brukt for å forstå hva som foregår i teksten.

De begrepene jeg har valgt å konsentrere meg om og opererer med er hovedsakelig *individuelle*, *kollektive* og *kulturelle* minner. Dette er begrep som det finnes flere oppfatninger av, og som det er knyttet en rekke andre begrep til. Under disse begrepene er det også lenket flere teorier og konsept. For å vise hvordan disse begrepene forstås i denne oppgaven, vil begrepene bli definert og gjort rede for gjennom noen utvalgte teoretikere.

Individuelle minner kan defineres som et individs personlige tolkning av en fortidig hendelse i individets eget liv. Jan Assmann forklarer minner som det som gir mennesker mulighet til å forme en bevissthet over selvet, altså forme identitet, både på et personlig nivå og et kollektivt nivå. Identitet er knyttet til tid, altså ulike ‘ting som skjer i tiden’. Resultatet av identitet og ulike ‘ting som skjer i tiden’ blir til sammen minner. Jan Assmann skiller mellom tre nivå av tid, identitet og minner. Jan Assmann beskriver individuelle minner som noe som hører til på det indre nevropsykologiske nivå, og som hører til individets indre subjektive tid (J. Assmann, 2008, p. 109).

Level	Time	Identity	Memory
inner (neuro-mental)	inner, subjective time	inner self	individual memory

1

Tim Benton bruker begrepet *personlige minner*, som Benton mener er ting og opplevelser individet husker, men som samtidig er selektive tolkninger av ting og opplevelser. Vi velger ut hva vi vil huske (og glemme), og tilpasser minnet ut i fra hva vi vet om verden, for å forstå selve opplevelsen (Benton & Cecil, 2010, p. 11). I denne oppgaven vil individuelle minner bli

¹ (J. Assmann, 2008, p. 109)

brukt når det refereres til mennesker som har opplevd terroren 22. juli på nært hold, og har personlige minner om hendelsen. Det kan være mennesker som er direkte involvert, altså offer for terroren, eller for de som har mistet sine nærmeste i hendelsen.

Når vi snakker om individuelle minner, kan det virke som om at disse minnene er begrenset til individet. Men som mennesker er vi sosiale vesen, og vil alltid være påvirket av sosiale grupper, objekter og ulike kontekster. Den kjente filosofen og sosiologen Maurice Halbwachs, som også er kjent for å ha utviklet konseptet *kollektivt minne*, hevder at det individuelle minnet alltid er avhengig av det sosiale miljøet, eller et sosialt rammeverk. Halbwachs skriver i *The Social Frameworks of Memory*:

It is in this sense that there exists a collective memory and social frameworks for memory; it is to the degree that our individual thought places itself in these frameworks and participates in this memory that it is capable of the act of recollection. (Halbwachs, 1992, pp. 38-39).

Halbwachs hevder altså at et minne alltid er avhengig av det sosiale, vi husker alltid sammen med andre. *Kollektive minner* er altså delt kunnskap og informasjon i form av minner (en minnebank) til en mindre eller større sosial gruppe.

Dersom våre minner alltid er avhengig av andre mennesker og kontekster rundt oss, kan vi da snakke om individuelle minner, eller er de alltid kollektive? Som sagt er individuelle minner personlige og selektive tolkninger av en hendelse. En persons selektive tolkning er sannsynligvis ikke lik noen annens tolkning, og vi kan derfor snakke om individuelle minner. Men vi kan skille mellom kollektive *minner* og kollektiv *hukommelse*. Det er noen som reagerer på begrepet *kollektivt minne*, fordi et minne kan ses på som en tanke, så et kollektivt minne burde da egentlig vært en gruppe mennesker som tenker den samme tanken. Derfor velger noen historikere å heller fokusere på selve aktiviteten som det er *å huske* – kollektiv *hukommelse*, som er en sosial aktivitet (Benton & Cecil, 2010, p. 12). Jeg vil likevel holde meg til begrepet *kollektivt minne*, fordi begrepet kan heller forklares som hvordan minnene til en gruppe, som er produsert enten gjennom en felles opplevelse eller historie som representerer hendelsene, ligner på hverandre.

Timothy B. Gongaware hevder i sin artikkel *Collective Memories and Collective Identities* at kollektive minner er det som leder tilknytningen mellom fortidige opplevelser og nåtidige opplevelser i en kollektiv indentitetsprosess. Han skiller mellom to kollektive minneprosesser. På den ene siden *kollektiv minneopprettelse*, som viser til hvordan mennesker utvikler kollektive minner gjennom aktiviteter ved å « [...] bringing people up to speed and providing them with details of memory's object of refrence», som for eksempel kan være å vise bilder av en avdødd bestefar, slik at familiemedlem kan ha et felles minne av ham. På den andre siden har vi *kollektiv minnebevaring*, som skal sikre at det kollektive minnet om fortiden forblir en del av den kollektive hukommelsen, som for eksempel kan være å velge ut hva som skal være pensum i historiefaget på skolen (Gongaware, 2003, p. 486). Med bakgrunn av disse forståelsene av kollektive minner, vil det i oppgaven bli referert til kollektive minner når det er snakk om minner Norge har som samfunn eller sosial gruppe om 22. juli 2011. De kollektive minnene er de minnene vi skaper etter hvilke minner vi ønsker å ha. 22. juli-senteret er følgelig en del av hvordan vi skaper det kollektive minnet om 22. juli 2011. Men individuelle og kollektive minner er ikke to adskilte former for minner. Kollektive og individuelle minner opptrer ofte sammen, samtidig som det kan oppstå spenninger i mellom dem. Dette forholdet mellom individuelle og kollektive minner vil bli belyst gjennom et nærmere blikk på diskursen rundt 22. juli-senteret.

Kollektive minner kan imidlertid bare bli kollektive minner dersom minnene er en del av prosess hvor minner er delt mellom mennesker ved hjelp av symbolske artefakter, som er *kulturelle minner* (Erlil & Rigney 2009, p. 2). Aleida Assmann er opptatt av hvordan minner blir rekonstruert, og ofte redusert til hva vi ønsker å leve med. I boken *Cultural Memory and Western Civilization* viser hun hvordan kunst i mange tilfeller er med på å forbedre minnet til individet, og hvordan kunst konstruerer, endrer, observerer og kritiserer det kulturelle minnet til et samfunn. Aleida Assmann hevder at av all tilgjengelig kunnskap i vår verden, velger det menneskelige minnet bare den mengden som er nødvendig for å komme igjennom daglige eventualiteter, radikale endringer og en overflod av informasjon. Det kulturelle minnet er derfor konstruert gjennom selve handlingen det er å huske, altså valg som involverer moduser av evaluering, sosial inkludering og bevaring (A. Assmann, 2011, p. 119). Kulturelle minner er en slags institusjon fordi kulturelle minner er eksponert, objektivisert og er lagret i symbolske former. De kan overføres fra en situasjon til en annen (J. Assmann, 2008, p. 111). Kulturelle minner bæres altså ofte av eksterne objekter, for eksempel et monument dedikert til en fortidig hendelse, grupper eller person. Utgangspunktet for denne oppgaven er 22. juli-senteret, som er

et sted som både i seg selv er et kulturelt minne, men som også inneholder objekter og artefakter som er med på å skape det kulturelle minnet. Diskursen som undersøkes er knyttet til mange meninger og følelser rundt prosessen av dannelsen av dette kulturelle minnet.

Astrid Erll og Ann Rigney gjør rede for i boken *Mediation, Remediation, and the Dynamics of Cultural Memory* hvordan kulturelle minner er dynamiske, og hvordan de er knyttet til ulike medier. Medier henviser til formidlingsformer av alle sorter; språk, bøker, bilder, film og lignende, som gir et rammeverk for og former både opplevelser og minner. Dette gjør mediene ved å være et verktøy som hjelper å skape mening mellom individ og verden, og for å skape nettverk mellom individ og grupper. Med denne rollen til medier, tar Erll og Rigney en dynamisk stilling til kulturelle minner. Studiet av kulturelle minner har gått fra å konsentrere seg om 'kanon-delen' av minner, som gir en relativt stabil referanse til individer og samfunnets erindring av en delt fortid, til en mer dynamisk forståelse av kulturelle minner. Dersom historier om fortiden ikke blir formidlet gjennom ulike medier, vil de til slutt få en kulturell død. Minnene vil da bli erstattet med nye historier som er mer relevant for samtiden. Medier er noe av det som gjør minner dynamiske. Det krever ny innsikt om hvilke faktorer som tillater noen kollektive minner til å bli hegemoniske, eller at noen blir marginaliserte på den offentlige arenaen. Hvordan minner er dynamiske, og hvordan vi ser dette gjennom ulike typer medier er noe av det denne oppgaven tar sikte på. Ved å se på diskursen som foregår i medier på internett om 22. juli-senteret, kan det vise hvordan medier spiller en aktiv rolle i å forme våre minner om en fortidig hendelse, og sette en agenda for fremtidige «act of remembrance within society» (Erll & Rigney, 2009 pp. 3 -15).

Michael Rothberg har en teori om at de minnene vi har av store traumatiske hendelser påvirker hverandre, som han kaller 'multidirectional memory'. I verket *Multidirectional Memory: Remembering the Holocaust in the Age of Decolonization* foreslår Rothberg at minner kan bli vurdert som en pågående diskusjon, som kan referere til flere historiske hendelser. Rothberg bruker eksempelet med fremstillingen av Holocaust og postkolonialisme. Minnet om og den kulturelle fremstillingen av Holocaust kan være påvirket av det kulturelle minnet fra kolonitiden og slaveri. Samtidig kan også representasjonen og de kulturelle minnene av Holocaust påvirke måten kolonitiden blir avbildet på. Selv om hendelser ligger fra hverandre i tid, omfang og hendelsesforløp, kan vi se disse traumatiske hendelsene i lys av hverandre (Rothberg, 2009, pp. 1-27). Det kan også tenkes at minnene om 22. juli 2011 og fremstillingen av minnene på samme måte er påvirket av fremstillinger av andre historiske hendelser, og

omvendt, at fremstillingen av minnene om 22. juli 2011 påvirker fremstillingen og minnene av andre historiske hendelser. I denne oppgaven vil det blant annet bli tatt opp hvordan 22. juli-senteret og diskusjoner rundt det, i ulike tilfeller viser til Ground Zero og The National September 11 Memorial Museum i New York. Jeg vil ikke gå inn på hvilke måter de påvirker hverandre, men vise at det bevisst blir gjort en sammenligning med andre minnesteder.

5. 2 Andre sentrale begrep i oppgaven

Det er også nødvendig å presisere hva som menes med noen sentrale begrep i oppgaven. Som oppgavens problemstilling sier, skal dette være en undersøkelse av *diskursen* i media. Det er derfor hensiktsmessig å se nærmere på hva en diskurs er, og hvordan det blir forstått i denne oppgaven. En diskurs handler om språklige mønstre. De språklige mønstrene er ulike ut fra hvilken kontekst vi befinner oss i (Jørgensen & Phillips, 1999). En diskurs er språklige diskusjoner som er begrenset til et visst tema, altså samtaler som er beslektet. Dette er samtaler som kan foregå i mediene, i dagligtale, på Facebook, i akademiske situasjoner og lignende. I dette tilfellet kan diskursen rundt 22. juli-senteret sies å være en mindre diskurs under en større diskurs om temaet terroren 22. juli 2011.

Noen begrep som ofte dukker opp i oppgaven er *minnested* og *minnesmerke/monument*. Hva disse begrepene er, og hva forskjellen på dem er, kan virke uklart. Begrepene blir definert av Kulturdepartementet (2012) og Kunst i offentlige rom (KORO), som har hatt ansvar for etableringsprosessen av minnestedene i Regjeringskvartalet og i Hole kommune mot Utøya. Disse definisjonene kommer frem i KORO sin «Kunstplan for minnesteder etter 22. juli 2011», og i en rapport fra planleggingsprosessen til Kulturdepartementet ved navn «Steder for å minnes og påminnes». Her blir et *Minnested* definert som: «Et minnested er et sted som er tilrettelagt for å minnes og reflektere over en hendelse. Stedet kan gjerne romme et minnesmerke, et kunstverk eller arkitektonisk utformet prosjekt. Et minnested kan også ha et videre funksjonsomfang utover minnet om den konkrete hendelsen» (Koro.no, 2013, p. 13). Et *Minnesmerke/monument* (heretter referert til som minnesmerke) blir definert som: «er et utformet element som er varig plassert i det offentlige rom for å minne en person eller en hendelse. Minnesmerker finnes tradisjonelt i form av standardiserte skilt, tavler av stein eller bronse på vegger eller murer, som relieffer, byster, frittstående statuer eller byggverk. Med utgangspunkt i minnesmerkets faktiske funksjon har det ofte klare referanser til hendelsen man minnes.» (Kulturdepartementet, 2012, p. 8). Tor Einar Fagerland har skrevet en artikkel i

kunstplanen til KORO, med tittel «Fra monument og minnesmerke til minnested: ny bruk av offentlige rom», hvor han forklarer hva som skiller minnesmerke fra minnested. Denne teksten blir også analysert i oppgaven, hvor begrepene blir videre diskutert. Fagerland eksemplifiserer minnesmerke som klassiske monumenter som står på sokkel, som er designet for å kunne ses på lang avstand. Et minnesmerke representerer en essens av og fasit for hvordan en utvalgt historisk hendelse eller person skal forstås. Et minnesmerke er en håndfast representasjon av verdier i det offentlige rom. Minnesmerket skal fremstå som noe opphøyet, som skal minne mennesker på at det finnes noe av større betydning enn det vi måtte ha som enkeltindivider. Derfor har minnesmerker/monument i mange tilfeller blitt brukt som et identitetsbyggende og samlende virkemiddel av politiske regimer (Fagerland, 2013, p. 36). Et *minnested* er annerledes enn et minnesmerke, fordi det gir en fysisk og stedlig form til et rom som gir mulighet for individ å tolke, føle og mene noe om den hendelsen det minnes. Monument er monologiske, mens minnested er dialogiske, «Minnestedets styrke ligger i dets evne til å skape felles erfaringsrom for refleksjon rundt spørsmål som ikke nødvendigvis har enkle og entydige svar.». Minnestedet er en del av en prosess, som ikke nødvendigvis skal bli til et ferdig resultat. Minnested er et fellesrom hvor det er åpning for fortolkninger og minner, både da, nå og i fremtiden (Fagerland, 2013 p. 38). I mine drøftinger og refleksjoner i oppgaven, vil denne forståelsen av minnesmerke og minnested bli brukt, men samtidig er også min forståelse at et minnested også kan være et minnesmerke. Med 22. juli-senteret som utgangspunkt, er det vanskelig å gi senteret en merkelapp som minnesmerke eller minnested, og det blir i ulike sammenhenger i oppgaven vurdert som både et minnesmerke og et minnested. Samtidig vil begrepene minnesmerke/monument og minnested i samtlige tekster som blir analysert bli brukt om hverandre av den som skriver teksten. Som oftest blir disse begrepene forstått mer som synonymmer, enn to selvstendige begrep.

Et annet begrep som også blir brukt i flere sammenhenger i denne oppgaven er *kollektivt traume*. Kollektive traumer er i denne forbindelse forstått som i Moa Eriksson sin artikkel om sosiale medier og traumatiske hendelser «Managing collective trauma on social media: the role of Twitter after the 2011 Norway attacks» (Eriksson, 2016). Et kollektivt traume er et traume delt av en større gruppe. Her blir kollektive trauma sett på som resultatet av en traumatisk hendelse, som nødvendiggjør en kollektiv selvrefleksjon og derved genererer et økt behov for offentlig diskusjon om for eksempel hva et kollektivt 'vi' medfører i forhold til hendelsen.

6. Empiri og metode

I dette kapittelet vil det først bli gjort rede for hvilken empiri jeg har valgt ut til oppgaven. Empirien vil bli sortert i to kategorier. Deretter vil det bli greid ut om metode for analyse av den utvalgte empirien.

6. 1 Empiri

Empirien som legges til grunn er valgt ut etter et ønske om å utvikle innsikt i hvordan ulike grupper bruker minner i sine utsagn i media. Ved etableringen av 22. juli-senteret og andre minnesteder, har diskursen i media vært omfattende. I denne diskursen finnes det ytringer som inneholder flere ulike minneperspektiver. Denne undersøkelsen tar som sagt for seg diskursen i ulike medier, og det empiriske materialet er derfor hentet fra offentlige debatter, sosiale medier, akademiske publikasjoner, presse og nettaviser. Tidsperioden det empiriske materialet er hentet, strekker seg fra da planleggingsprosessen satt i gang, som er i begynnelsen av 2012, til tiden like etter senteret var et faktum, som er i midten av 2015. Tekstene er hovedsakelig hentet fra norsk media, men med noen få innspill fra utenlandsk presse. Tekstene som blir analysert er skriftlig tekst, men noen av tekstene er av muntlig opprinnelse (for eksempel tale som har blitt transkribert). Andre innspill i analysene kan imidlertid være hentet fra andre typer medier, som tv-debatt, radio-program eller muntlige presentasjoner.

Siden hendelsene 22. juli 2011 er noe som de fleste i Norge har et forhold til, og fordi vi lever i et multimedialt samfunn, har det å finne empirisk materiale vært nokså uproblematisk i denne oppgaven. Oppmerksomheten rundt etableringen av minnestedene knyttet til Utøya i Hole kommune har imidlertid vært mye større. I Hole kommune har det vært større konflikter som har blitt nøye fulgt av media. Selv om etableringen av 22. juli-senteret i Regjeringskvartalet i Oslo ikke har fått like mye oppmerksomhet, har det likevel vært en god del skriverier og debatter rundt denne avgjørelsen. Det har til tider vært uenighet og konflikt, samtidig som det har vært enighet blant politikere, berørte parter og allmennheten. Diskursen har altså vært nokså omfattende, og det har vært mye materiale å velge fra i media.

For å få innsikt i diskursen, uten å ta med all kvantitet, har det blitt gjort et utvalg av tekst som kan representere ulike sider av diskursen i mediebildet. Det har altså blitt tatt bevisste valg om

hva som skal med, og samtidig bevisste valg om hva som ikke skal med i oppgaven. Når jeg begynte å se nærmere på hva som var tilgjengelig av ulike avisartikler, publikasjoner, nettdebatter og så videre, ble det tydelig at flere av tekstene i de ulike mediene formidler poeng som ligner på hverandre. Når man velger ut sin empiri etter eget skjønn, kan man aldri få et helhetlig bilde, eller en objektiv gjenfortelling av diskursen. Det er klart at å utelukke og inkludere visse tekster har konsekvenser, og kan gå på bekostning av noen poenger. Likevel er det nødvendig å gjøre noen begrensninger med tanke på tidsperspektiv og tekstmengde tilknyttet en masteravhandling. Studien er som nevnt kvalitativ, og utfordringen ligger derfor i det å velge hva som gir oppgaven mest. De tekstene jeg har valgt å analysere mener jeg viser interessante funn, som sier noe om hvordan vi minnes i et samfunn. Grunnen til at jeg har valgt denne avgrensningen, er fordi min vurdering er at å analysere flere tekster, ikke ville tilført en oppgave med de gitte rammene noe spesielt mer.

Tekstene som har blitt valgt ut som empiri i denne oppgaven blir delt inn i to hovedkategorier etter hvilken type tekst det er, og hva den sier om etableringen. Mitt ønske er som nevnt å finne ut hvordan 22. juli-senteret har blitt begrunnet og tatt imot i media. Tekstene vil derfor bli sortert under to kategorier, som jeg har valgt å kalle 'begrunnelse' og 'mottakelse'. Under 'begrunnelse' vil det være analyser av faglige publikasjoner og uttalelser fra relevante politikere og organisasjoner. Dette er tekster som sier noe om hvordan 22. juli-senteret har blitt til, og hva som er senterets tenkte hensikt. I denne kategorien blir følgende tekster analysert:

1. En rapport fra Kulturdepartementet under Arbeiderparti-regjeringen II fra 2012, «Steder for å minnes og påminnes – innstilling vedrørende minnesteder etter 22. juli»
2. Et representantforslag til regjeringen fra 2012. Forslaget er fra daværende stortingsrepresentanter fra partiet Høyre; Erna Solberg, Jan Tore Sanner, Trond Helleland, André Oktay Dahl og Frank Bakke-Jensen.
3. En tekst av Tor Einar Fagerland som inngår i KORO sin kunstplan «Fra monument og minnesmerke til minnested: ny bruk av offentlige rom».
4. Kronikk av Tor Einar Fagerland «Vi tas tilbake til øyeblikket da terroren rammet Norge».
5. Tale av Jan Tore Sanner ved åpningen av 22. juli-senteret.

Under 'mottakelse' vil det bli analysert tekster som gir et inntrykk av hvordan 22. juli-senteret har blitt mottatt. Tekstene er fra diverse avisartikler og fra uttalelser i det sosiale mediet

Facebook. Dette er tekster som viser hvordan 22. juli-senteret har blitt mottatt, både idéen og det ferdige produktet. I denne kategorien blir følgende tekster analysert:

1. En artikkel i Aftenposten skrevet av journalist Einar Fannemel med tittel «Elden: - nei takk til «Breivik-museum» i Regjeringskvartalet».
2. Debatt i kommentarfelt til et innlegg i Facebook-gruppen «Stopp 22. juli-senteret».
3. En artikkel i Dagbladet skrevet av journalist Anne Marte Blindheim med tittel «Den brutale sannheten: Mennesker glemmer for fort. Derfor er 22. juli-senteret viktig».
4. En artikkel fra Dagsavisen, skrevet av journalist Lars Elton «Tiden det tar»
5. Et intervju i Klassekampen med Jan Tore Sanner, skrevet av journalist Dag Eivind Undheim Larsen «Naturlig at 22. juli-senter skaper debatt, men statsråd: Forsvarer utstilling»

6. 2 Metode for analyse av empiri

For å få kjennskap til diskursen rundt etableringen av 22. juli-senteret i Oslo, er fremgangsmåten å analysere ulike typer tekst og ytringer i media. Samtidig som oppgaven analyserer tekst, er det også fortolkning av tekst. Oppgaven har et hermeneutisk vitenskapsteoretisk utgangspunkt, som på ingen måte skal avdekke en eventuell objektiv virkelighet som ligger i denne diskursen. Det er altså en fortolkningsbasert tilnærming til tekst, og det er ment å tolke meningsinnholdet i de utvalgte aktuelle tekstene og ytringene med utgangspunkt i begreper innen minnestudier. Min metode for datainnsamling er en kvalitativ innsamling av dokumentdata. Jeg tar som sagt utgangspunkt i allerede eksisterende teorier innen minnestudier, men det er ikke én spesiell teori som jeg ønsker å avdekke under min analyse av empirien. Dette gjør oppgavens metode abduktiv, som ligger i mellom deduktiv og induktiv, som betyr at man ser på teorier som nødvendig for å forstå data, samtidig som teorier utvikles gjennom analyse av data (Busch, 2013). Oppgaven er sammensatt teoretisk og metodisk.

Det er altså flere tekster som skal analyseres i denne oppgaven, og tekstene er også av veldig ulik karakter. Derfor er metoden for å analysere empirien avgjørende. Det er viktig å finne relevante analysekriterier, som kan belyse de aspektene ved diskursen jeg ønsker å undersøke.

Prosesen det er å velge seg en analysemodell har vært omfattende, og til tider har jeg vært nølende om hvilken analysemetode som passer oppgaven best. Det har vært utfordrende å finne én modell som skulle passe til alle de ulike tekstene. Derfor ble løsningen to forskjellige analysemodeller. Som nevnt ovenfor skal empirien deles i to kategorier, som er ‘begrunnelse’ og ‘mottakelse’. Det vil derfor bli en type analysemodell for tekstene under ‘begrunnelse’, og en annen type analysemodell for tekstene under ‘mottakelse’.

Metoden for å analysere tekstene i den første kategorien, ‘begrunnelse’, er diskursanalyse. Jeg vil bruke diskursanalyse fordi dette er tekster som har et klart subjekt, og hvor språkbruken i teksten kan fortelle mye om innholdet. Dette er tekster som er produsert av politikere og fagpersoner for å grunngi 22. juli-senteret. I slike tekster er det interessant å sette analysekriteriene etter hvordan forfatteren bruker språket for å få frem sine poeng og meninger. En diskursanalyse er en forskningstradisjon, som hovedsakelig tar for seg språklige enheter ytret i en gitt kontekst, og er derfor en passende metode i denne forbindelse (Grue, 2017).

6. 3 Diskursanalyse

Analytikeren James Paul Gee har utviklet en modell for diskursanalyse i boken *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method* (Gee, 2005, pp. 98-115). Denne modellen vil bli lagt til grunn for analysen, men med noen tilpasninger for å få frem minneperspektivet. Gee bruker syv kriterier, eller «building tasks», for å analysere tekst eller språk. Gee hevder at når mennesker bruker språk, skriftlig eller muntlig, så tilpasser vi hva vi vil si til situasjonen vi kommuniserer i. Samtidig er det språket som skaper nettopp denne situasjonen. Vi bruker alltid språket til å skape en verden med aktiviteter, og språket blir på så måte et verktøy. Når vi snakker eller skriver, konstruerer vi syv områder av realitet «seven building tasks of language» (Gee, 2005, p. 23). I en diskursanalyse kan man altså stille syv spørsmål til teksten, som bygger på disse områdene av realitet. Gee navngir disse syv kriteriene: Significance, activities, identities, relationships, politics, connections og sign systems and knowledge (Gee, 2005, p. 19). Jeg vil bruke fem av disse kriteriene og tilpasse dem til min oppgave ved å bruke begrep fra minneteorien. Teorien blir et metodisk verktøy sammen med de fem kriteriene for å analysere min empiri. Jeg vil nå nevne de fem kriteriene Gee har i sin modell, og forklare hvordan jeg styrer dem inn på en minneteoretisk vei.

1. Signifikans - Vi bruker språk til å gi ting mening eller verdi. Hvordan blir språket i denne teksten brukt til å gi noen ting mening eller ikke mening, og på hvilken måte? Her vil fokuset ligge på hvilke verdier som ligger i minnene, og hvilke former for minner er viktige, og hvordan er dette knyttet til 22. juli-senteret.

2. Aktivitet - Vi bruker språk til å engasjere en form for aktivitet. Hvilken aktivitet prøver denne teksten å engasjere?

Hvordan vi mennesker eller vi som nasjon går aktivt inn for å minnes noe, og ulike meninger rundt denne prosessen.

3. Identitet - Vi bruker språk til å ta på oss en spesiell rolle. Hvilken identitet eller rolle har subjektet i denne teksten?

Hvilken vinkling eller perspektiv har subjektet i teksten? Hvordan spiller individuelle eller kollektive minnet inn i tekstens fremtoning.

4. Forhold - Vi bruker språk for å signalisere hvilke typer forhold vi har, ønsker å ha eller prøver å få til ting eller mennesker

Hvilke forhold kommuniseres mellom allmennheten, hendelsen, 22.juli-senteret, offere, pårørende og lignede?

5. Politikk - Vi bruker språk til å mene noe om sosiale praksiser/aktivitet i samfunnet.

Hvilke politiske perspektiv kommer til uttrykk i teksten når minner blir diskutert? Hva blir vurdert som verdifullt, riktig, korrekt og så videre.

Grunnen til at jeg velger vekk punkt seks *connections*, altså koblinger, er fordi dette blir dekket i denne sammenheng under punkt fire, som omhandler forhold. Jeg skal heller ikke analysere tegn, bilder eller design i min analyse, så punkt syv *sign systems and knowledge*, som omhandler tegn og symboler, går bort. Tekstene vil bli analysert punktvis etter disse fem kriteriene, og analysen avsluttes med en drøfting rundt funnene i analysen.

6. 4 Kvalitativ innholdsanalyse

Tekstene som sorterer under kategorien ‘mottakelse’, er på mange måter annerledes i sin stil enn de tekstene som sorterer under kategorien ‘begrunnelse’. Derfor vil også analysemodellen

være annerledes. Tekstene i denne kategorien er hovedsakelig basert på ytringer til flere mennesker, samlet i en tekst, som avisartikler og kommentarfelt. Tekstens subjekt er derfor ikke like klar og ensartet, som i tekstene i kategorien 'begrunnelse', som hovedsakelig har én forfatter. For å analysere tekstene i kategorien 'mottakelse', vil derfor en kvalitativ innholdsanalyse være en mer passende metode. Hsiu-Fang Hsieh og Sarah E. Shannon har skrevet forskningsartikkelen «Three Approaches to Qualitative Content Analysis», som forklarer ulike metoder for innholdsanalyser. Hsieh og Shannon beskriver kvalitativ innholdsanalyse som en av mange metoder for å analysere tekstdata. Denne type analyse fokuserer på det karakteristiske ved språket, som hvordan det kommuniseres, med oppmerksomhet på innholdet eller kontekstens mening i teksten. Tekstdataen kan være verbal, i elektronisk form, intervjuer, observasjoner, medieoppslag og lignende. Målet til den kvalitative innholdsanalysen er å få forståelse for og kunnskap om fenomenet som undersøkes. Hsieh og Shannon definerer den kvalitative innholdsanalysen som en forskningsmetode som er en subjektiv tolkning av innholdet i teksten gjennom klassifisering under ulike tema (Hsieh & Shannon, 2005, p. 1278).

Den typen innholdsanalyse som vil bli benyttet i kategorien 'mottakelse', er den som Hsieh og Shannon kaller 'conventional content analysis'. Denne typen analyse blir brukt i forskning hvor målet er å beskrive et fenomen, og når eksisterende teori er begrenset. I analysen unngår man å bruke forhåndslagde kategorier, og lar kategoriene bli utarbeidet fra den dataen som er samlet inn. Dette blir også kalt en induktiv metode. Det vil altså bli lagd analysekriterier fra funn i den empiri som er samlet inn. Det vil ikke bli satt kriterier eller stilt spørsmål direkte i analysen, men analysen vil hovedsakelig handler om:

1. Hva handler innholdet i teksten om?
2. Hva sier de ulike uttalelsene om 22. juli-senteret?
3. Hvilke typer minner blir diskutert?
4. Hvilke minner blir ansett som viktige?
5. Hvordan blir minner og 22. juli-senteret satt opp mot hverandre?

7. Begrunnelse av senteret

Det er som sagt blitt skrevet mye om 22. juli-senteret i media, både før og etter etableringen. For å finne ut hva motivasjonen bak senteret er, og hvordan senteret blir grunnlagt, så vil jeg gjøre en analyse av tekster som er publisert av folk som står bak selve prosjektet, eller har vært en pådriver i prosessen. Det er hensiktsmessig å se hvordan minner kommer frem som en faktor i de forskjellige tekstene. Tekstene som blir analysert i denne delen er en rapport fra Kulturdepartementet i 2012 (AP), et representantforslag til regjeringen fra stortingsrepresentanter (H), en kronikk og en publikasjon av faglig ansvarlig Tor Einar Fagerland og åpningstalen av kommunal - og moderniseringsminister Jan Tore Sanner. Tekstene vil bli analysert hver for seg etter diskursanalysemodellen nevnt ovenfor. Deretter vil tekstene bli sammenlignet og drøftet.

7. 1 Analyse av rapport fra Kulturdepartementet «Steder for å minnes og påminnes – innstilling vedrørende minnesteder etter 22. juli»

I april 2012, ni måneder etter terrorangrepet la daværende Kulturdepartement under Stoltenberg-regjering II frem en rapport knyttet til steder for å minnes hendelsen. Tittelen til rapporten er «Steder for å minnes og påminnes – innstilling vedrørende minnesteder etter 22. juli». Regjeringen gav Kulturdepartementet et mandat vedrørende minnesmerker over ofrene etter angrepene 22. juli 2011. Kulturdepartementet fikk i oppgave å danne en styringsgruppe som skulle vurdere minnesmerker/minnesmonumenter knyttet til hendelsene, både i Oslo og i tilknytning til Utøya. I mandatet stod det blant annet at: «Styringsgruppen skal legge til grunn at det skal etableres minnesmerker/minnesmonumenter som hedrer drepte, overlevende, hjelpemannskaper og frivillige» (Kulturdepartementet, 2012, p. 3). I mandatet blir begrepene minnesmerke og minnesmonument brukt, mens det i rapporten under tilnærming til oppdraget blir sagt at: «Det som særpreger de mest anerkjente minnesmerker fra de siste tiår, er det faktum at de er minnesteder [...] Styringsgruppen bygger sin innstilling på at det etableres nasjonale *minnesteder* i Oslo og Hole.». Rapporten gir uttrykk for at det skal etableres minnesmerker som skal inngå i minnesteder.

Styringsgruppen ble satt sammen av ansatte i Kulturdepartementet og øvrige medlemmer fra ulike relevante stillinger knyttet til hendelsen 22. juli 2011. Leder for styringsgruppen var tidligere kulturminister for Arbeiderpartiet fra 1990 til 1996, Åse Kleveland. Øvrige medlem

var departementsråd Kristin Berge og ekspedisjonssjef i Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet Ingrid Vad Nilsen. Medlemmer som er mer direkte knyttet til hendelsen er John Hestnes fra Lokal støttegruppe for 22. juli 2011 i Regjeringskvartalet, generalsekretær i AUF Tonje Brenna, og styreleder i Nasjonal støttegruppe etter 22. juli-hendelsene, Trond Henry Blattmann (Kulturdepartementet, 2012, p. 6).

Denne rapporten er fra en tidlig planleggingsprosess av de permanente minnestedene. Teksten er derfor ikke direkte knyttet til 22. juli-senteret, men sier noe om verdiene som lå til grunn i utarbeidelsen av minnestedene. Det vil i denne analysen kun bli sett på noen utvalgte deler av rapporten, da mye av den består av plassering, planlegging og logistikk. Jeg vil fokusere på hvilke verdier som blir lagt frem i tilknytning et minnested, og overser derfor for det meste det som omhandler stedsplanlegging i rapporten, bortsett fra når det er snakk om Regjeringskvartalet i Oslo, som det også har vært en del diskusjon rundt.

Da det skulle velges sted å plassere et permanent minnested i Oslo, var det mange behov og interesser å ta hensyn til. Flere sentrale steder i Oslo by er besøkt og vurdert på dette tidspunkt i prosessen. I rapporten blir de lagt frem flere forslag, og i tillegg til Regjeringskvartalet er også Domkirkeplassen, Stortorget, Eidsvoll plass vest, Tullinløkka, Youngstorget, Grev Wedels plass, Kontraskjæret/Skanssen og Nisseberget tatt med i vurderingen (Kulturdepartementet, 2012, p. 9). Det som blir sagt om alternativet Regjeringskvartalet i rapporten er at det er et interessant sted å vie til minnene om 22. juli 2011 på grunn av stedets allerede nærhet til hendelsen. På dette tidspunkt var Regjeringskvartalet lukket for biltrafikk, som gjør stedet mer innbydende. Fordi stedet allerede før etableringen av 22. juli-senteret ble sett på som et naturlig minnested, har stedet en verdi i seg selv. Svakheter som blir nevnt med et minnested i Regjeringskvartalet er all usikkerheten med tanke på tidsperspektiv og ombyggingsprosjekt (Kulturdepartementet, 2012, p. 18).

Etter at rapporten ble lagt frem, fulgte det flere diskusjoner om plassering av minnested i Oslo. Noen av kriteriene fra rapporten om plassering i Oslo, var at minnestedene skulle ha en grønn og frodig karakter, invitere til et samlende mangfold, ligge i sentrum av byen og samtidig være avsondret fra byens larm. De mest aktuelle stedene i sammenheng med disse kriteriene, var Nisseberget og Regjeringskvartalet. Line Gjermhusengen skriver en artikkel i journalen «Nytt blikk», hvor hun blant annet tar opp konfliktene som fulgte etter den nasjonale minnestedsprosessen etter 22. juli 2011 (Gjermhusengen, 2015, pp. 40-52). Forslaget om

Nisseberget ble møtt med mye kritikk fordi det ikke hadde direkte tilknytning til 22. juli 2011. Fra flere hold, var det altså et ønske om at geografisk plassering av minnestedet skulle ha en tilknytning til hendelsen. Av de som mente Nisseberget var en passende plassering, blant annet daværende kulturminister fra 2009 til 2012, Anniken Huitfeldt, og tidligere nevnt Trond Henry Blattmann, argumenterte for at man skulle ta avstand fra hendelsene, og mente derfor at Nisseberget var et passende sted. Trond Henry Blattmann sin uttale til NRK blir sitert i Gjermhusengen sin artikkel:

Hvis regjeringen velger dette stedet (Nisseberget), er det bare en kraftig markering av at vi tar avstand fra fortiden og i stedet tenker fremover. De vi minnes etter 22. juli sto for helt andre verdier. (Staude & Berg, 2012).

I denne konflikten om plasseringen til minnestedet, blir altså geografisk avstand av noen vurdert som det samme som å ta avstand prinsipielt. Det bygger på en tanke om at dersom man plasserer minnestedet et stykke fra der hvor hendelsene utspilte seg, tar man også avstand fra den grusomme handlingen. Andre mener at minnestedet skal ha en nær tilknytning til hendelsene. For at minnestedet skulle være meningsfullt, mente mange at det var en forutsetning at det skulle finnes en fysisk kobling til hendelsene 22. juli 2011 (Gjermhusengen, 2015, p. 45). Til slutt, den 22. juni 2012, gikk regjeringen offentlig ut med at lokasjonen av minnestedet ble Regjeringskvartalet. Det er klart at styringsgruppen har hatt en svært vanskelig oppgave. Det er mange ønsker, behov og interesser som melder seg når man skal minnes en så forferdelig hendelse. Nærhet til stedet hvor terroren utspilte seg, vil trolig ha en betydning for minnestedets formidlingsevne. Å føle en fysisk kobling til hendelsen kan gi en effekt som har noe å si for vår erindring om fortiden. Det er vanskelig å si hva denne effekten er, men som eksempel er nok de fleste enige i at det føles annerledes å minnes grusomhetene fra andre verdenskrig i brakkene på Grinileiren på Grini, enn på et tilfeldig minnesmerke i Norge. Steder som er rom for å minnes en hendelse oppstår i de fleste tilfeller av seg selv, som når mennesker la ned blomster ved Regjeringskvartalet. Det er ikke mulig å gjenskape åstedet på en annen plass, og selv om det blir lagt til rette for samling rundt et minnesmerke på en plass, vil det ikke fungere som sted (Gjermhusengen, 2015, p. 43 & koro.no, 2013, p. 13).

1. Signifikans.

For å si noe om hvordan denne teksten bruker språket til å gi ting mening eller verdi, vil jeg begynne med tidligere kulturminister, og leder for styringsgruppen, Åse Kleveland, som åpner rapporten med et forord. I forordet blir de store forventningene til nasjonale minnesteder konstatert. Kleveland nevner de spontane minnesmerkene/ markeringer som ble forløst som følge av et «kraftfullt uttrykksbehov i Norge». Spontane minnesteder er dynamiske, og dynamikken vil kun eksistere så lenge de tjener en hensikt. Dersom formålet forsvinner, opphører dynamikken, og de spontane minnestedene vil forsvinne (Fagerland, 2013, p. 63). Et offisielt minnsted kommer en stund i etterkant av hendelsen, og er en mer formell prosess, som er ment å ha et visst bruksområde og hensikt. Kleveland klargjør styringsgruppens oppgave, som ikke er å ta imot ideer og forme utseende til monumenter, minnesmerker eller minnsted, men som er å danne et fundament av verdier, kriterier, lokalisering, organisering og økonomi som minnstedet skal bygges på. Det er tydelig at det som blir gitt mening i teksten er minnstedene, og det kommer tydelig frem når verdigrunnlaget for minnesmerkene diskuteres.

Det som er signifikant i teksten, eller det som blir tillagt mening, er altså minnstedene og verdiene som er knyttet til dem. Ut fra rapporten virker det som fokuset knyttet til minnstedene skal være på den positive siden. Minnstedene blir gitt mange egenskaper, som punktvis blir listet opp i rapporten. Overordnede målsettinger for minnstedene er blant annet at de skal hedre drepte, overlevende, hjelpemannskap og frivillige. Minnstedene skal være samlende og tilgjengelige for alle og formidle ambisjon om et åpent, varmt og inkluderende samfunn med fremtidsro. Samtidig skal minnstedene være tros-, livssynsmessig og partipolitisk nøytrale. Hvordan språket i denne teksten gir minnstedene mening er altså ved å peke på hvilke positive funksjoner det skal ha. Det virker som den gjennomgående positive innstillingen er et slags skjold mot de vonde minnene av hendelsen.

Verdiene kommer klart frem i rapporten, men Kleveland skiller mellom det å *minnes* og *påminnes* disse verdiene. Overskriften til rapporten er 'Steder for å minnes og påminnes', og Kleveland skriver: «Det skapes steder for å minnes, og for å påminnes de verdiene som stod så tydelige for oss etter 22. juli. Slik kan vi ta med oss erfaringene og opplevelsene av samhold, solidaritet og et levende folkestyre inn i fremtiden.» (Kleveland, 2012, p. 3). Det er merkverdig hvordan Kleveland skiller mellom det å minnes og påminnes her. Ordet 'påminnelse' blir i

mange tilfeller definert som en varsling eller advarsel om noe alvorlig, mens 'minnes', ofte blir definert som å tenke tilbake. Når Kleveland skriver påminnes, kan det derfor i denne forbindelse tolkes som at minnestedet skal advare oss om at lignende ikke skal skje igjen. I forordet til Kleveland fokuseres det imidlertid kun på de positive tingene som kom ut av hendelsene i ettertid, og uttrykker ikke det minste frykt for at noe lignende skal skje i fremtiden. Verken Kleveland eller på noe annet sted videre i rapporten legges det særlig vekt på frykt eller kamp mot ekstremisme og terrorisme. Det fokuseres nesten utelukkende på hvordan vi kan bruke hendelsen til noe positivt. Rapporten kan leses som om diskusjonen rundt den skrekkelige hendelsen hører til et annet sted enn på et minnested. Men hvor skal dette tas opp dersom det ikke blir gjort det på de offisielle minnestedene?

2. Aktivitet

Aktiviteten teksten prøver å engasjere er det som på engelsk blir kalt 'commemoration', altså det å aktivt minnes noe eller noen i en eller annen form, som for eksempel markeringer, seremonier, minnemonumenter eller minnesteder. Hvordan dette skal gjøres er nøye beskrevet i rapporten. Det blir fastslått at «De minnesmerker som etableres etter 22. juli 2011, skal ikke bare minnes og hedre de drepte, men også øvrige ofre, redningsmannskaper og frivillige.» (Kleveland, 2012, p. 7). Det er dermed ønskelig at det nasjonale minnestedet skal engasjere mer enn bare en minnemarkering. Det skal være et minnested, som har en funksjon med flere dimensjoner. Minnestedet skal formidle et større budskap enn bare minnet om en konkret hendelse, det skal også være et rom med et fremtidsperspektiv. Fremtidsperspektivet betyr at minnestedet skal minne de kommende generasjoner om «de grunnleggende verdier som skapte et sterkt og samlede mangfold midt i katastrofen». Så aktiviteten rapporten prøver å engasjere er å samle mennesker for å minnes hvilke verdier som utgir en del av vår identitet som samfunn. Også på dette punktet blir de positive sidene løftet frem. Negativt ladede ord som frykt, ekstremisme, terror og hat blir ikke tatt med, og det virker som det har blitt bestemt at vi skal snu ryggen til de vonde sidene. Dersom minnestedet skal formidle verdier som skal verne om vårt demokrati, også for fremtiden, er det ikke da nødvendig å ta stilling til det som forsøkte å ødelegge disse verdiene. Dette er en stilling som denne rapporten ikke tar.

3. Identitet

Selv om dette er en rapport utarbeidet av en gruppe og ikke én enkeltperson, kan det sies noe om hvilken identitet subjektet i denne teksten har. Innledningsvis i rapporten er det som sagt Åse Kleveland som skriver et forord. Rollen hun tar på seg i forordet fortsetter gjennom hele rapporten som stemmen for teksten. Det er en stemme som viser seg reflektert og inkluderende. Dette kommer eksempelvis frem når det blir påpekt at det er ønskelig at denne prosessen skal være åpen, reflekterende og engasjerende for alle, uansett bakgrunn, alder og politisk overbevisning. I gjennom hele rapporten står disse egenskapene frem som viktige, og fokuset på egenskapene kan virke som et press om å være 'politisk korrekt', eller en redsel for å trække feil.

Subjektet i rapporten står også frem som kunnskapsrik og kompetent. Det faktum at rapporten er gitt ut av Kulturdepartementet, som en gren innen den norske regjeringen, gir subjektet både tyngde og tillitt. Styringsgruppen som har fått oppgaven utdelt av regjeringen, er satt sammen av medlem som virker høyst relevante og kompetente. Det er både representanter fra organisasjoner som AUF og Den nasjonale støttegruppe, samt ledere i departementet. Rapportens fremtoning er også veldig saklig og presis, og tar ingen absolutte avgjørelser, men gir forslag som er godt begrunnet. Subjektet viser seg også som kompetent og kunnskapsrik når det blir greid ut om sin tilnærming til oppdraget. Styringsgruppen vil ta utgangspunkt i erfaringer fra tidligere minneprosjekter, og ønsker å understreke betydningen av inkludering av pårørende og etterlatte, og bevissthet om valg og utforming av sted. Det blir også drøftet rundt hva formelle og uformelle minnesteder er, og det blir gjort begrepsavklaringer av minnesmerke/minnemonument og minnested. Det blir punktvis gjort rede for overordnede målsettinger, som også viser til de verdier som går igjen i hele rapporten:

Overordnede målsettinger

- Minnstedene skal hedre og gi anledning til å minnes drepte, overlevende, hjelpemanskaper og frivillige
- Minnstedene skal være tilgjengelige for alle
- Minnstedene skal være *verdige* og *samlende*
- Minnstedene skal formidle ambisjon om et åpent, varmt og inkluderende samfunn med framtidstro og vern om menneskerettigheter

- Minnstedene skal være vakre steder for refleksjon og inspirasjon
- Minnstedene i Hole og Oslo skal ha en sammenheng med hverandre i form og innhold

(Kulturdepartementet, 2013, p. 9).

Det er tydelig at subjektet vil fremstå som veldig nøytrale, som ikke skal legge føringer til hvordan besøkeren skal tolke minnstedet. Det blir lagt vekt på åpenhet, tilgjengelighet, inkludering og nøytralitet. Bare på ett sted står det hva som skal minnes, og det er i det første punktet «Minnstedet skal hedre og gi anledning til å minnes drepte, overlevende, hjelpemannskaper og frivillige». Dette er et ideal om å skape et minnsted som åpnet for alle mulige tolkninger. Det er underlig hvor åpent dette minnstedet skal være, når grunnen til at rapporter som denne blir lagd, er fordi det er et behov for å styre minneproduksjonen (Gjermhusengen, 2015, p. 42). Denne rapporten ønsker å styre minneproduksjonen slik at besøkerens oppfattelse av minnstedet er at det kommer noe godt ut av den forferdelige hendelsen.

4. Forhold

Det er tydelig i denne teksten at det forhold som det strebes etter, og som et minnsted skal være med på å bygge, er fellesskap. At vi skal føle oss som ett folk, som har opplevd noe sammen, som gjør oss sterkere som ett folk. Begrepet minnefellesskap blir brukt, og blir forklart som minnesmerker som gir konkret form og innhold til et fellesskap. Innenfor dette fellesskapet er det visse verdier som blir pekt på, som sier noe om hvilke forhold teksten ønsker å formidle. Verdier som går igjen som understreker ønsket om dette fellesskapet er åpenhet, kjærlighet og levende folkestyre. Kleveland skriver også i sitt forord at:

Minnsteder over ofrene og begivenhetene den 22. juli bør være åpne, reflekterende og engasjerende for alle, uansett bakgrunn, alder og politisk overbevisning. [...] må vi fastholde at ethvert menneske – uavhengig av tro eller etnisk opprinnelse – har lik verdi og verdighet. (Kleveland, 2012, p. 3).

De forhold teksten prøver å bygge, gjennom et minnsted, er et samfunnsfellesskap på tross av ulikheter som tro, bakgrunn og politisk overbevisning. Et minnsted kan altså være noe som

knytter oss tettere sammen som et folk. Minnstedet er en del av hvordan samfunnet bearbeider denne hendelsen, og som samfunn kan vi bli sterkere av den.

5. Politikk

Denne rapporten er, som nevnt tidligere, gitt ut av Kulturdepartementet av daværende regjeringsparti, Arbeiderpartiet, og kan allerede på dette grunnlag sies å være politisk. Teksten mener helt klart noe om sosiale praksiser i samfunnet. Gjennom denne planleggingen av minnsteder, pekes det i teksten på hvordan samfunnet vårt er, og hvordan de ønsker at et samfunn skal være. Dette kommer spesielt frem når verdigrunnlagene legges frem i rapporten. Selv om verdiene ikke bare er Arbeiderpartiets ideer og tanker, er dette en plattform for Arbeiderpartiet å fremme sine verdier. På Arbeiderpartiet sin hjemmeside står partiet sine viktigste verdier:

Alle mennesker er frie, likestilte og har innflytelse på sine liv. Alle mennesker er uerstattelige og like mye verdt. Hver av oss skal ha muligheten til å leve gode liv, i små og store fellesskap. Vi vil ha et samfunn basert på frihet, solidaritet og like muligheter for alle. (Arbeiderpartiet.no).

Dette er veldig like verdier som blir nevnt av Kleveland i forordet «Slik kan vi ta med erfaringene og opplevelsene av samhold, solidaritet og et levende folkestyre inn i fremtiden.» (Kleveland, 2012, p. 3). Språkbruken på Arbeiderpartiets nettside og språkbruken i denne rapporten, er påfallende lik, og rapporten kan sies å fungere som en plattform for Arbeiderpartiet til å formidle sin politikk. Men teksten er ikke først og fremst politisk fordi den kommer fra et politisk parti, men fordi den har klare meninger og intensjoner om hvordan en sosial praksis, altså hvordan minner i form av minnsteder, skal utføres og fungere.

Oppsummering

For å oppsummere er dette en rapport som i tillegg til å legge grunnlag for praktiske aspekter ved etablering av minnsteder, også en rapport som legger frem verdigrunnlag. Selv om teksten delvis har som hensikt å henvende seg til individuelle minner ved å inkludere pårørende og etterlatte, så er dette helt klart en planleggelse av et sted som skal gi en større gruppe et

kollektivt og kulturelt minne. Gjennom en slik rapport ser vi hvordan sentrale grupper og personer som besitter makt i en nasjon, vurderer minner som en viktig del av vårt samfunn og samfunnsutvikling. Jan Assmann beskriver kulturelle minner som en slags institusjon, hvor eksterne objekt eller steder blir gitt mening, og blir bærere av minner (J. Assmann, 2008, p. 11). Ting og steder har ikke minner, men de kan trigge vårt minne og bære spesielle minner, og det er denne funksjonen som blir nøye planlagt i denne rapporten. Aleida Assmann sier at kulturelle minner blir til fordi grupper ikke har minner, og lager seg derfor minner gjennom ting og steder. Jan Assmann hevder også at kulturelle minner har 'spesialister', både i litterære og muntlige miljø, som er bærere av minner. Dette kan være lærere, akademikere, prester og så videre. I denne sammenheng blir styringsgruppen spesialistene som jobber med å planlegge hva som skal bære minnene. Det som går igjen i denne rapporten, er ønsket om å minnes de positive sidene med tragedien, som samholdet i etterkant, hedre ofre og pårørende, og de norske verdiene. Denne rapporten er et eksempel på hvordan lederne i et samfunn jobber for å gi nasjonen et kulturelt minne, som er med på å forme det kollektive minne.

7. 2 Analyse av representantforslag 42 S (2011-2012) Dokument 8:42 S

I desember 2011, under Stoltenberg-regjering II, la stortingsrepresentantene Erna Solberg, Jan Tore Sanner, Trond Helleland, André Oktay Dahl og Frank Bakke-Jensen frem et representantforslag. Alle representantene hører til partiet Høyre. Dette var et forslag som handlet om forsterket innsats mot hat og ekstremisme i sammenheng med terrorangrepene 22. juli 2011. Representantforslaget er satt sammen av en tekst som forklarer bakgrunnen for forslagene, og deretter blir ti konkrete forslag til hva som kan gjøres punktvis presentert. Teksten som forklarer bakgrunn for forslagene er organisert under deloverskriftene 'kunnskap om hat og ekstremisme', 'Det offentlige ordskiftet' og 'Ny form for rasisme'. Ett av de ti forslagene handler spesielt om etableringen av et 22. juli-senter. Forslag nummer ti lyder som følger: «Stortinget ber regjeringen vurdere etableringen av et senter som kan drive forskning, formidling, romme utstillinger og ta imot besøk fra skoleklasser i tilknytning til et 22. juli-monument.». Dette representantforslaget kan vise hvilken tiltenkt hensikt 22. juli-senteret skal ha, og hvordan et minnested skal ha flere funksjoner enn bare å minnes en hendelse. Teksten viser også ulikhetene blant sentrale politiske grupper når det kommer til behandling av minner.

1. Signifikans

Dette er en tekst som legger frem et problem, prøver å forklare bakgrunnen for problemet og deretter legger frem forslag til eventuelle løsninger på problemet. Problemet som blir lagt frem er ekstreme holdninger i det norske samfunn, som resulterer i vold og terror. Dette problemet ble veldig tydelig etter terroren 22. juli 2011. Det som blir lagt vekt på når bakgrunn til problemet skal belyses, er hvordan trusselen mot det norske demokratiet kom fra Norge. Mange var forberedt på og trodde at slike trusler skulle komme utenfra. Men som terroren 22. juli 2011 viste, kan et produkt av norsk oppvekst resultere i noe av det verste som har skjedd på norsk jord siden andre verdenskrig. Denne teksten prøver å formidle en selvinnsett, for å forstå hvorfor og hvordan slike ekstreme holdninger, argumentasjon og handlinger kan få grobunn i det norske samfunn. Måten teksten gjør det på er å skape en form for dårlig samvittighet. Det blir gitt en slags skyldfølelse ved å kartlegge problemets kjerne i Norge med skildringer som: «I stedet viste den [terroren] seg å komme fra en som har vokst opp i Norge, gått i den offentlige norske skolen og lekt side om side med andre norske barn.». Videre blir det forklart hvordan lignende holdninger, argumentasjon og motivasjon som Anders Bhering Breivik bruker, fortsatt finnes i vårt samfunn. Slike holdninger finner man som oftest i debattfora og i kommentarfelt på sosiale medier. I teksten blir det uttrykt et ønske om å få mer kunnskap om hat og ekstremisme, det offentlige ordskiftet og den formen for rasisme som vi kan se i det norske samfunn i dag.

Ett av forslagene var som sagt å få på plass et senter som kan drive forskning, formidling og ha utstilling, og som også skal være i tilknytning et 22. juli-monument. Dette forslaget resulterte senere i det som ble 22. juli-senteret. Her foreslår altså stortingsrepresentantene, som senere skulle bli til regjering, et senter som kombinerer minnested, minnesmerke og forskning. I forslaget om et senter blir et 22. juli-monument nevnt. Et monument er i de fleste tilfeller en struktur bygd for å minnes en historisk hendelse eller person(er), som har den samme mening som et minnesmerke. Enkelte monument kan likevel i noen tilfeller ha veldig lite eller ingen minnefunksjon (Benton, 2010, p. 321). I denne sammenheng skal nok et 22. juli-monument ha funksjon som et minnesmerke, men dette blir ikke forklart eller begrunnet på noe sted i representantforslaget. Det virker som det viktigste med senteret er at vi skal lære om hva som skjedde, og lære hvordan vi kan forebygge terror. Likevel blir det sagt at senteret skal romme et 22. juli-monument. Forslagsstillerne har tatt stilling til én viktig del av det som må gjøres i etterkant av en tragisk hendelse, nemlig læring og forebygging. Men en annen viktig side er

også produksjonen av minnene om denne tragedien. Bakgrunnen til forslaget kan forstås dersom det var snakk om et senter som kun drev forskning og formidling, det kan også tenkes at diskusjonen rundt minner er ment å tas opp et annet sted, eller fordi hovedfokuset skal være på å informere og pedagogisk virksomhet rundt hendelsen. Men selve forslaget tar opp utstilling og monument på lik linje med forskning og formidling, og det er derfor nødvendig med en nærmere utdyping rundt dette. Minneproduksjon blir ikke tatt opp i det hele tatt i dette representantforslaget.

2. Aktivitet

Teksten er et representantforslag, og hvilken aktivitet teksten prøver å engasjere dreier seg naturlig nok om hva stortingsrepresentantene ønsker regjeringen skal gjøre noe med. Først og fremst er det kunnskap om miljøene til hatefulle grupper som teksten prøver å engasjere. De ønsker å få mer kunnskap om hvordan deltakere i miljøene påvirker hverandre, hvordan de blir radikalisert og hvordan deres argumentasjon arter seg. Forslagsstillerne vil også ha bedre forskning og løpende statistikk om terrorisme av typen Norge historisk sett har blitt rammet hardest av. Ønsket om mer kunnskap er for å kunne motvirke og forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme. Teksten henvender seg til regjeringen med en nokså streng tone, som kommer frem i formuleringer som: «Når den fremtidige beredskapen skal utformes er det viktig å ikke være naive [...] Responstider kan forbedres, rutiner skjerpes og utstyr byttes ut.». Det kan tenkes at slike formuleringer som henvender seg direkte til regjeringen, ikke bare søker å engasjere endring hos regjeringen. Måten som forslagsstillerne formulerer seg på, søker også å engasjere alle andre, vise hva de og deres tilhørende parti står for, og hvilke endringer de ønsker. Det er en måte å bygge omdømme på.

I tillegg til å engasjere endring hos regjeringen, henvender også denne teksten seg til allmenheten. Når det offentlige ordskiftet blir diskutert, henvender teksten seg direkte til folket, og deres ansvar: «Ansvaret for å ta til motmæle mot hatefulle og ekstreme ytringer er ikke først og fremst statens. Snarere tvert i mot. Enhver samfunnsengasjert borger bør reagere og motsi hatefulle ytringer der hvor de fremkommer.». Forslagsstillerne foreslår ikke at ytringsfriheten skal innskrenkes, men vi må lære å motsi uønskede ytringer. Det blir tydeliggjort i teksten at Staten bør besitte kompetanse, fakta og dokumentasjon, som kan hjelpe folk i sin argumentasjon når de skal ta til motmæle. I denne sammenheng kan også et 22. juli-senter være et redskap

allmenheten kan bruke i sin argumentasjon, for å avsløre myter og forebygge ekstreme holdninger. Ved å henvende seg til folket, er det en måte spille på vår samvittighet som 'samfunnsengasjerte borger', og dermed engasjere til endring. I tillegg legges det press på Staten, som skal gi folket de redskapene vi trenger for å kunne ta til motmæle. Det blir skapt et behov for det forslagstillerne foreslår, som for eksempel mer forskning og et 22. juli- (informasjons)senter.

3. Identitet

Forslagsstillerne er politikere i opposisjon, og subjektets identitet i teksten vil derfor være preget av dette. Politikere i opposisjon er som regel kritisk til sittende regjering, og vil i varierende grad påvirke eller motarbeide det utøvende organ. Subjektet i teksten vil derfor fremstå som kunnskapsrik og løsningsorientert i forhold til den sittende regjering. Ved å legge frem problemer og forslag til løsning virker subjektet bedrevitende og fornuftig. Forslagsstillerne prøver å overbevise ved å ramse opp politisk motivert vold som har forekommet i Norge, som Hadelandsdrapene i februar 1981, rasistiske overgrep mot Arve Beheim Karlsen 1999 og drapet på Benjamin Hermansen i 2001. I tillegg henviser teksten til tall fra politiet, som registrerte 257 anmeldelser av hatkriminalitet i 2007. Dette er for å bevise hvilken terror som historisk sett har rammet Norge hardest. Det blir hevdet at kunnskap om vold med fremmedfiendtlig motiv har blitt neglisjert i forskning om terrorisme i Norge. For å fremstå som løsningsorientert blir det presentert forslag om handlingsplaner og oppfølging for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. Dette innebærer blant annet samarbeid med internasjonale organer, støtte til antirasistisk arbeid og styrke forskning om terrorisme og ekstremisme. Subjektet i teksten tar altså rollen som den som ser problemer, og kan komme med løsninger. Denne rollen viser viktigheten av å se tilbake til fortiden, og skape kollektive og kulturelle minner for å kunne ta lærdom og utvikles av fortiden.

4. Forhold

Hvilke forhold dette representantforslaget prøver å signalisere i teksten er hovedsakelig forholdet mellom mennesker med ulik bakgrunn. Under deloverskriften 'Ny form for rasisme', blir det lagt vekt på den forestilling som finnes i visse miljøer om at det er en konflikt mellom norsk kultur og multi-kultur: «Det er ikke lenger legitimt å hevde at mennesker kan deles inn i

raser, mens det av mange grunner blir oppfattet som mer akseptabelt å argumentere for at kulturforskjeller legitimerer ulik behandling.» Dette betyr at diskriminering og forskjellsbehandling nå begrunnes med kulturforskjeller, i stedet for raser. Teksten legger ut om vrangforestillinger og myter om kulturforskjeller. Diskriminerende argumenter som ofte blir brukt er at visse kulturer ikke kan leve sammen uten konflikt. Selv om rase har blitt byttet ut med kultur, er det ofte de samme gruppene som rammes. Det blir oppfordret til å betrakte ethvert menneske som et selvstendig individ, og ikke rangere etter kultur. Teksten prøver altså å formidle forholdet mellom mennesker med ulik bakgrunn.

Et annet forhold som kommer frem i teksten er et motsetningsforhold mellom de hatefulle gruppene og ‘enhver samfunnsengasjert borger’, som er en del av majoriteten. Det blir oppfordret til å ta til motmæle og bekjempe grupper som utøver politisk motivert vold, hatkriminalitet og ytrer ekstreme og radikale meninger. Teksten formidler et slags vi-mot-dem-forhold, hvor ‘vi’ er de gode og fornuftige, som skal iredettese ‘dem’. I denne sammenheng vil de også legge til rette for et forhold mellom ‘vi’ og Staten, som skal stå sammen mot ‘dem’. Folket kan bli knyttet sterkere sammen av å ha noe felles å stå sammen mot. Ved å etablere et 22. juli-senter, som skal huse utstilling og monument, kan det være et sted som samler og styrker denne relasjonen mellom mennesker.

5. Politikk

Denne teksten er som nevnt flere ganger, et representantforslag, og er derfor en politisk tekst. Den er politisk fordi den prøver å formidle et ønske om endring av praksiser og aktivitet i samfunnet. Det er politikere i opposisjon sin oppgave å i varierende grad motarbeide det utøvende organ. Emnet som diskuteres i dette tilfellet skiller seg fra andre politiske emner, og motarbeidelse av det utøvende organ er kanskje ikke det som er viktigst akkurat i dette representantforslaget. Terroren 22. juli 2011 var et nasjonalt traume, som rammet hele landet. De fleste er enige i, selv politikerne, at dette er en ugjerning som er uakseptabel og må bekjempes. Mennesker og politikere uansett om de er politisk røde, blå eller grønne, aksepterer ikke terror. Selv om det i denne teksten blir lagt frem flere problem angående hat og fremmedfiendtlighet som utspiller seg i det offentlige ordskiftet, og politisk motivert vold i det norske samfunn, så betyr ikke det at dette er problematikk den daværende regjering var uenige i. Terroren 22. juli 2011 rammet demokratiet og hele nasjonen, og terroren var spesielt siktet til den rød-grønne regjeringen. Det er sannsynligvis også derfor i de andre partienes, kanskje aller

mest Arbeiderpartiets, sin interesse å forebygge hatefulle ytringer og politisk motivert vold. Dette representantforslaget, som kommer fra politikere fra partiet Høyre, er muligens mer et forsøk på å fremme sin politikk ved å vise sitt engasjement og sine idéer, enn å stille seg kritisk til sittende regjering.

Oppsummering

Denne teksten er interessant fordi den viser de ulike tilnærmingene de politiske partiene har. For eksempel kan vi sammenligne representantforslaget med rapporten til Kulturdepartementet, som blir analysert i overfor. Begge disse tekstene ble til i en tidlig fase i prosessen av å etablere offentlige og permanente minnsteder etter 22. juli 2011. Det skal sies at rapporten kom en stund etter representantforslaget, som muligens har gitt mer tid til å reflektere over situasjonen. Selv om rapporten fra Kulturdepartementet under Arbeiderpartiet er en helt annen type tekst enn dette representantforslaget fra Høyre er, kan man se på måten de ulike tekstene behandler situasjonen i ettertid. Det er mange hensyn å ta forhold til tid, kontekst og type tekst dersom man skal sammenligne disse tekstene. Det er likevel interessant å se hvordan de ulike tekstene uttrykker seg. I rapporten til Kulturdepartementet var det en tendens til å lukke øynene for det problematiske, og kun fokusere på det vakre samholdet blant det norske folk i etterkant av terroren, minnene om ofrene, innsatsen til hjelpemannskap og lignende. I dette representantforslaget møter vi derimot et kritisk perspektiv, som vil konfrontere problemer og vanskelige emner som terror. Samtidig utelukker representantforslaget det å markere og minnes hendelsen i teksten. Når det skal gjøres rede for hvor fokuset skal ligge i planleggelsen av et 22. juli-senter, viser det seg vanskelig å gi samfunnet noe som svarer til alle de ulike behovene. Å legge til rette for minneoppsettelse, minnebevarelse og læring om en omfattende nasjonal tragedie blir et emne for mange konflikter.

7.3 Analyse av publikasjon av Tor Einar Fagerland, «Fra monument og minnesmerke til minnsted: ny bruk av offentlige rom»

Denne publikasjonen er en tekst skrevet av Tor Einar Fagerland, som inngår i KORO sin «Kunstplan for minnsteder etter 22. juli». Kunstplanen og teksten har blitt referert til tidligere i oppgaven under delkapittel 5.3. Kunstplanen ble gitt ut i 2013, og inngår i planleggingsprosessen av permanente minnsteder etter 22. juli 2011, og handler dermed også om 22. juli-senteret og nevner også den kommende museumsdel. Teksten er en drøfting rundt

minneste som konsept, og sier noe om hva som er tanken bak minnesteene, som det på dette tidspunkt er i full gang med å planlegges. Fagerland gjør blant annet rede for begrepene monument, minnesmerke og minneste, og uttrykker hva som er en god måte å offisielt minnes terroren 22. juli 2011 (Fagerland, 2013, p. 36).

1. Signifikans

Hva denne teksten handler om er hvordan offentlige rom blir omformet til minnesteer. Teksten starter med å definere spontane minnesteer, og hvordan disse kan senere bli om til offisielle, mer permanente minnesteer. Spontane minnesteer blir forklart som et humant møterom, hvor mennesker kommer sammen for å minnes en hendelse. Dette oppstår som et resultat av spontane, sosiale og kulturelle responser på disse hendelsene. Spontane minnesteer er ofte utgangspunktet for, og blir ofte brukt i den første fasen med minnearbeid som følger senere, på samme måte som Rosetoget, et av de spontane minnesteene etter 22. juli 2011, har fått plass i utstillingen i 22. juli-senteret. Meningen til et minneste er at det skal være sted hvor mennesker kan bygge relasjoner og hvor fysisk sted, kunstnerisk design, sosial praksis og sosiale relasjoner, kunnskap og følelser, virker sammen. Fagerland sier at når det skal skapes mer offisielle minnesteer er det viktig at det er klare meninger om for hvem det gjøres, hva som skal minnes, på hvilke måter det skal gjøres, og av hvilke sosiale, kulturelle og menneskelige grunner.

Videre forklarer Fagerland forskjellen på monument/ minnesmerke og minneste. Minneste blir lagt frem som den beste løsningen når det skal etableres offisielle minnesmarkeringer etter 22. juli 2011. Minneste er når man gir «fysisk og stedlig form til et rom som er åpent for ulike meninger og ulike følelser». Et minneste skal bruke det offentlige rom til å forhandle om identitet, kultur og sosiale spørsmål. Minneste skal gi mennesker mulighet til å erfare og for å agere. En viktig side ved minnesteer er at de ikke skal ha et spesielt og endelig svar på hva man skal tolke ut av det.

Minnemonumenter og minnesmerker blir derimot beskrevet som et mindre bra alternativ for den offisielle markeringen av 22. juli 2011. Fagerland beskriver monument og minnesmerker som noe med et klart og entydig formspråk, og som har klare føringer på hvordan en historisk hendelse eller person skal forstås. Monumenter og minnesmerker blir ofte brukt som et nasjonalistisk virkemiddel, for å samle en nasjon under visse verdier. Samtidig nevner

Fagerland at monumenter og minnesmerker også kan formidle et demokratisk budskap. Han vektlegger at minnearbeidet som legges ned etter 22. juli 2011 bør være en prosess, «Minnene kan kun holdes i live ved å forbli en prosess, og ikke bli omformet til et ferdig resultat».

2. Aktivitet

Aktiviteten som blir løftet frem i denne teksten, handler naturligvis om nasjonens erindring etter 22. juli 2011. Det handler først og fremst om prosessen som ligger i ulike former for minnearbeid. Ved å skrive denne teksten legger Fagerland et grunnlag for et utgangspunkt til hvordan diverse offisielle markeringer av 22. juli 2011 skal være. Denne teksten er på så måte også en del av denne prosessen. Fagerland forsøker å engasjere til å etablere minnesteder. Fagerland gjør dette ved å argumentere for hvorfor det skal gjøres, og hvorfor det bør gjøres på denne måten. Maya Lin, kvinnen som står bak minnstedet The Vietnam Veterans Memorial, blir sitert i et slags forord til teksten: «I consider the work I do memorials, not monuments; in fact I've often thought of them as anti-monuments». Maya Lin blir også referert til senere i teksten, hvor hennes arbeid blir rost. Det er tydelig at Fagerland deler mange av Maya Lin sine tanker når det kommer til utforming av minnsted. Dette er en måte å argumentere for at dette minnearbeidet om 22. juli 2011, bør gjøres på denne måten. Fagerland referer også til flere andre minnesteder, og lager på denne måten et bakteppe med kunnskap, som kan engasjere til gjennomføring av minnesteder fremfor minnesmerker/monument etter 22. juli 2011.

3. Identitet

Tor Einar Fagerland, som allerede har fått sin introduksjon på flere steder i denne oppgaven, har selvfølgelig en identitet som ekspert på området i denne teksten. Fagerland er som sagt leder for forskningsprosjektet «22 July and the Negotiation of Memory», og vil naturlig nok ha en del kompetanse på området. I denne teksten viser han sin kunnskap på området ved å definere ulike begrep og greie ut om ulike typer monumenter, minnesmerker og minnesteder rundt om i verden. Den rollen Fagerland har i teksten er likevel mer enn en ekspert på området. Fagerland viser hvor opptatt han er av hvordan minnene skal behandles, og hvor viktig det er at samfunnet får et rom som åpner for at mennesker kan, uansett bakgrunn, komme sammen. Dette gjør at identiteten til Fagerland i teksten virker sympatisk, forståelsesfull og velvillig.

4. Forhold

Forhold er et av de viktigste aspektene som blir formidlet i teksten. Uansett om Fagerland snakker om spontane minnesteder eller offisielle minnesteder, så er hovedbudskapet at mennesker skal komme sammen. Det er menneskelige forhold som er essensen av teksten. Når teksten greier ut om spontane minnesmerker, blir disse menneskelige forholdene tydelige: «22. juli 2011 utløste et behov for å komme sammen, for å søke trøst og for å finne mening i det meningsløse [...] folk kom sammen, holdt rundt hverandre, snakket sammen, la ned blomster, hilsener og andre artefakter». Fagerland snakker også om Forhold mellom fysisk sted og sosiale relasjoner. Mennesker skal kunne ha et forhold til dette minnstedet, men det er viktig at dette forholdet ikke skal defineres av noen. Det skal være opp til hvert enkelt individ å tolke hva de vil ut fra minnstedet.

5. Politikk

Politikk er også et aspekt som man kan spore i denne teksten. Demokrati blir tatt opp, og demokrati er også grunnmuren som minnstedene skal bygges på. Fagerland forklarer minnesteder som demokratiske, og «På samme måte som demokratiske samfunn finner måter å leve sammen på i all vår forskjellighet, er et demokratisk minnsted et fellesrom med åpning både for nåtidens ulike behov og for kommende generasjoner og deres minner og fortolkninger.». Her blir minnesteder sett på som et middel for å opprettholde et demokratisk samfunn. Monumenter og minnesmerker blir derimot koblet opp mot totalitære regimer som Sovjet, Irak (under Saddam Hussein) og Nord-Korea, som alle har mange flere monumenter og minnesmerker enn i demokratiske samfunn.

Teksten viser også til hvordan det forhandles om minnene i samfunnet, altså minnepolitikk. «Det nesten ikke-eksisterende tidsrommet fra en hendelse til debatt om hvordan dette skal minnes viser at prosessene ikke bare handler om fortid, men om hvilken betydning hendelsen skal ha for hvem vi er, hvem vi ønsker å være, og hvilke verdier vi ønske å bygge våre samfunn på». Dette betyr at minnstedene er politiske, fordi de sier noe om hvordan samfunnet er, og bør være. Fagerland anerkjenner også at minnstedetsprosesser innebærer forhandlinger mellom ulike interessegrupper, hvor det er mange meninger om hvilke fortolkninger og verdier som

skal stå sentralt. Men motstridende meninger og fortolkninger skal få plass i et minneste, og det skal også legges til rette for en diskusjon.

Oppsummering

Denne teksten er altså et forslag om hvordan det kan skapes minnsteder etter 22. juli 2011, og ikke monument. Hva 22. juli-senteret er i denne sammenheng kan være vanskelig å tyde. Er senteret et minneste eller et minnesmerke, eller et minneste som inneholder flere minnesmerker? Som Fagerland har nevnt i en presentasjon av 22. juli-senteret på et senere tidspunkt, er 22. juli-senteret ikke et minneste, men et informasjonssenter. Likevel listes mange av kriteriene for et minneste opp som egenskaper 22. juli-senteret skal ha, som for eksempel et sted for refleksjon og et sted for å komme sammen. På samme tid skal utstillingen i senteret fortelle historien om hendelsene 22. juli 2011 på en dokumentarisk måte. Er ikke en slik dokumentarisk utstilling, som stiller ut diverse artefakter og tekst, et kjennetegn på det Fagerland beskriver som et minnesmerke eller monument? En monologisk fremstilling av et entydig budskap. Selvfølgelig er dette i en tidlig fase av planleggingsprosessen, og kanskje denne teksten først og fremst konsentrerer seg om minnstedene som skal være utendørs, men Fagerland nevner det planlagte muséet i teksten «Åpningen av 9/11 National Memorial 11. September representerte derfor bare et nytt stadium i minneprosessene, på samme måte som åpningen av den kommende museumsdelen i 2014 vil legge til enda nye lag med mening». Dette åpner for spørsmål om hva 22. juli-senteret egentlig er, og er det egentlig så viktig å skille mellom disse begrepene, og er egentlig minnesmerke eller monument så galt? Poenget er at denne teksten kan skape mer forvirring rundt hva definisjonen av 22. juli-senteret er, og hva senterets tenkte hensikt er.

7. 4 Analyse av kronikk til Tor Einar Fagerland, «Vi tas tilbake til øyeblikket da terroren rammet Norge»

I forbindelse med åpningen av 22. juli-senteret, publiserte Aftenposten den 15. juli 2015 en artikkel skrevet av faglig ansvarlig for 22. juli-senteret, Tor Einar Fagerland. Kronikken har fått

tittelen «Vi tas tilbake til øyeblikket da terroren rammet Norge» (Fagerland, 2015b). Dette er en kronikk som handler om 22. juli-senteret sin funksjon og mening. I denne kronikken får vi et innblikk i hvordan utstilling i 22. juli-senteret er, hvordan den ser ut, og begrunnelse for utstillingen. Kronikken innleder med et ganske langt utdrag fra dommen i 22. juli-saken fra august 2012, som et utgangspunkt for kronikken:

Kort tid før tiltalte skjøt og drepte sine første offer, hadde leirdeltakerne fått informasjon om eksplosjonen i regjeringskvartalet. Det oppsto panikk etter hvert som det gikk opp for dem at det ble skutt på Utøya [...] Mange observerte med skrekk og vantro at venner, kjæreste og samboer ble skutt og drept.

Det oppsto hjerteskjærende scener da folk gjemte seg, løp eller svømte for livet samtidig som de prøvde å hjelpe og berolige hverandre. Levende og døde lå stedvis side om side. Noen ble lammet av skrekk da de ble beskutt, noen lot som om de var døde, og andre ba for sine liv. Mange hyperventilerte. Det ble telefonert og utvekslet meldinger med familie og venner, dels for å etterlyse hjelp dels for å berolige, dels også for å ta farvel.

Mange ringte politiets nødnummer uten å få kontakt. Mange hadde flyktet ut i terrenget uten sko. Det var glatt på grunn av regnet, og folk snublet og skled i skogen og falt ned bratte skrenter mot vannet.

1. Signifikans

Kronikkens hensikt eller signifikans er å formidle senterets tenkte mening og bruksområde. Ved å åpne kronikken med et ganske langt og skildrende utdrag, setter Fagerland leseren inn i en situasjon, tilbake til da terroren rammet Norge. Dette kan virke som et hint til hva 22. juli-senteret skal gjøre, altså sette besøkeren inn i situasjonen. Videre beskriver Fagerland hendelsesforløpet i terrorangrepet: «Minuttene fra den hjemmelagde kunstgjødselbomben gikk av i Regjeringskvartalet kl. 15.25 og til Anders Behring Breivik ble pågrepet på Utøya kl. 18.34 er trolig de mest gjennomanalyserte i norsk historie.». Fagerland bruker veldig spesifikke detaljer, som for eksempel da han nevner eksakt klokkeslett, og at han påpeker at det var en

hjemmelagd 900 kilos kunstgjødselbombe som gikk av i Regjeringskvartalet, og at bilen som ble brukt var en VW Crafter. Den detaljerte beskrivelsen er et frempek til hvordan Fagerland videre i kronikken beskriver en av hensiktene til 22. juli-senteret, nemlig viktigheten av det å informere besøkere om hva som faktisk skjedde den 22. juli 2011.

Det virker som senteret først og fremst skal informere besøkende, og senteret blir også omtalt som et 'informasjonssenter'. Fagerland mener at innholdet i utstillingen er saklige og dokumentariske: «Disse fysiske sporene etter hendelsen legges frem på en saklig og dokumentarisk måte uten unødig dramatisering. Ingenting legges til, og ingenting trekkes fra.». Fagerland signaliserer at utstillingen i 22. juli-senteret nærmest gir en objektiv gjenfortelling av det som skjedde 22. juli i 2011. Gjennom hele teksten viser Fagerland til eksempler av artefakter som utstillingen inneholder, som rester etter en VW Crafter, transportkasser med ammunisjon, falsk politi-ID og så videre, for å vise hva som *virkelig* skjedde.

2. Aktivitet

Det er flere aktiviteter denne teksten prøver å engasjere. Først å fremst påpeker Fagerland hvordan 22. juli-senteret gir besøkere en fremstilling av hendelsen på en saklig måte. Dette skal ta oss tilbake til fredag 22. juli 2011. Senteret kan være med på å gi besøkende påminnelser om hendelsen, og sette i gang ulike minneprosesser. Til sammen skal dette utgjøre et kollektivt minne for nasjonen. Som Astrid Erll og Ann Rigney påpeker i boken *Mediation, Remediation, and the Dynamics of Cultural Memory*, kan et minne bare bli kollektivt dersom det er del av en prosess hvor minner deles mellom individer ved hjelp av symbolske artefakter, altså kulturelle minner (Erll & Rigney, 2009, pp. 2-3). 22. juli-senteret og den utstillingen det rommer er altså det kulturelle minnet, som er med på å forme det kollektive minnet om 22. juli 2011. En annen aktivitet teksten engasjerer når det blir oppfordret til å konfrontere politisk ekstremisme og rasisme. Senteret gir besøkende et møte med hendelsen som kan være vond og ubehagelig, men dette er en del av å konfrontere det som truer de demokratiske verdiene. Senteret skal være et sted som gir besøkende mulighet til å reflektere over våre verdier og demokrati betyr for oss i dag.

3. Identitet

Som faglig ansvarlig for 22. juli-senteret, har Tor Einar Fagerland en del autoritet i denne saken. Fagerland viser sin autoritet ved å være direkte, saklig og viser god innsikt i saken. I kronikken blir det lagt frem flere detaljerte eksempler, som viser hans kunnskap. Fagerland sitt språk i teksten er direkte og aldri nølende. Ved å formulere setninger som: «Det hadde vært lett å pøse på med lyd, film og dramatiserende lyssetting. Vi mangler ikke materiale. Dette skjer ikke.», får vi inntrykk av Fagerland som selvsikker i sitt arbeid. Ved at Fagerland er faglig ansvarlig for prosjektet, kan han også fremstå som en publisist for senteret, som ønsker å få mennesker til å besøke det. Fagerland er leder av tidligere nevnte forskningsgruppen fra NTNU, og dette blir nevnt når Fagerland blir introdusert i overskriften som Aftenposten bruker på kronikken «Kronikk av faglig ansvarlig ved 22. juli-senteret». Fagerland sin rolle i teksten blir på en måte som rådgiver til leseren, som veileder og sier hva som er riktig å gjøre i denne komplekse prosessen det er å minnes hendelsene.

4. Forhold

I denne kronikken er det ikke åpenlyst hvilke menneskelige forhold teksten prøver å signalisere. Fagerland nevner i slutten av kronikken Norge som et demokratisk samfunn, som er opptatt av å verne om likeverd og medmenneskelighet. Med snakk om demokrati, kan det vagt signalisere et forhold bygd på felleskap med like verdier. Det forhold som er mest tydelig signalisert i kronikken, er forholdet mellom mennesker og 22. juli-senteret. Ved å si hvilken hensikt og hvilke bruksområder 22. juli-senteret skal ha, så sier det samtidig noe om hvordan forholdet mellom mennesker og 22. juli-senteret skal være. Det blir sagt i kronikken at «22. juli-senteret et sted for å komme sammen å reflektere over hva dette betyr for oss i dag. [...] det er der for oss alle». Fagerland har en visjon om at mennesker skal kunne bruke senteret som en arena for refleksjon og samhold. Det skal være et senter som mennesker skal komme til og lære om demokratiske verdier.

Det forholdet som likevel kanskje er mest tydelig signalisert i kronikken, er forholdet mellom mennesker og selve hendelsen. Fagerland åpner som sagt med å sitere fra dommen i 22. juli-saken. Etter sitatet skriver Fagerland: «Hendelsene berørte store deler av befolkningen. Likevel fremstår innholdet i domsteksten i dag – kun fire år etter terroren - som fjernt, nesten

uvirkelig.» Her påpeker Fagerland at det har oppstått en avstand fra hendelsen med årenes løp. 22. juli-senteret skal være et senter som kan bringe besøkernes nærmere hendelsen. Det blir sagt at utstillingen inneholder objekter, bilder, film og tekster som er direkte knyttet til hendelsen, eller bearbeidelsen av den: «De få, men nøye utvalgte objektene i utstillingen, bidrar til å dokumentere at 22. juli var noe som virkelig skjedde, på et virkelig sted.» På denne måten prøver teksten å vise hvordan senteret kan skape et forhold mellom besøkere av 22. juli-senteret og hendelsene 22. juli 2011.

5. Politikk

Denne kronikken fremstår ikke som en tekst med en spesiell politisk agenda. Det som er politisk ved kronikken er måten Fagerland tegner et bilde av hvordan det norske samfunn er, og hva som må gjøres for å opprettholde dette samfunnet «I et demokratisk samfunn som er opptatt av å verne om verdier som demokrati, likeverd og medmenneskelighet kan imidlertid aldri bli for tidlig å konfrontere politisk ekstremisme og rasisme. Dette er noe vi må gjøre hele tiden.» Fagerland viser til grunnleggende verdier i det norske samfunn, men styrer likevel unna tydelige politiske budskap, hvor han ytrer noe om samfunnets forvaltning eller meninger om praksiser og aktiviteter. Samtidig sier kronikken noe om viktigheten av å lære av en hendelse, eller historie. Som faglig ansvarlig for 22. juli-senteret, som er der for det norske folk, for å lære og reflektere over hendelsen, viser han til den sosiale praksisen det er å aktivt oppsøke minnene, som viktig for samfunnet.

Oppsummering

Det Tor Einar Fagerland vil formidle i denne kronikken er formålet bak 22. juli-senteret. Fagerland er ganske klar og bestemt på at senteret er et informasjonssenter og vil ikke komme under kategorien museum, minnested eller minnesmarkering/monument. At 22. juli-senteret blir definert på denne måten, kan bringe med seg spørsmål: Er ikke egentlig kunnskap og informasjon om en fortidig hendelse, stilt ut offentlig gjennom tekst, objekter, lyd og bilder en form for minnesmarkering i en museums kontekst? Chris Whitehead som har gitt en anmeldelse av senteret reagerer på senterets måte å beskrive seg selv på:

The Centre is a hybrid place of multiple modes of remembering. It is not called

a memorial, yet the first room, with photographs of each of the victims, is just that. It is not called a museum, and yet its expository logics are mostly museal. The Centre is not (at least not yet) officially inscribed as “heritage” through any kind of listing, but in many ways its siting, its conservation and the tropes of memory upon which it relies are familiar reminders of difficult heritage practice. (Whitehead, 2015, p. 150).

Tor Einar Fagerland understreker i kronikken at utstillingen i 22. juli-senteret, som er et informasjonssenter, er saklig og dokumentarisk, og jeg siterer nok en gang «Ingenting legges til, og ingenting trekkes fra.». Den 21 juli 2015, en uke etter denne kronikken ble skrevet kommer VG med nyhetsartikkelen «Har fjernet Breiviks utstyrs koffert fra 22. juli-senteret». Utstyrs kofferten er transportkassen med ammunisjon, som Fagerland bruker som et eksempel på de fysiske sporene utstillingen inneholder. Fagerland sier i en uttalelse til VG: «Vi trodde den [ammunisjonskassen] var nødvendig for fortellingen. Da vi startet monteringsarbeidet, så vi i vår helhetlige tenkning at den var unødvendig og ikke hadde nok fortellerkraft, sier prosjektleder for utstillingen». Deretter stiller VG spørsmål om transportkassen med ammunisjon er fjernet på grunn av kritikken eller reaksjoner fra pårørende. Til dette svarer Fagerland: «Nei, det er en faglig beslutning.» (Byrkjedal & Ashraf, 2015). Å fjerne en del av utstillingen kan virke som en motsigelse fra det som blir sagt i kronikken om at utstillingen er saklig og dokumentarisk. I kronikken blir tross alt denne transportkassen med ammunisjon nevnt, og fremstår også derfor som en viktig del av utstillingen. Likevel så de seg nødt til å fjerne objektet. Om 22. juli-senteret er et informasjonssenter, så bør kanskje de fysiske sporene få mer plass enn det har fått i denne utstillingen. Fagerland sier at transportkassen med ammunisjon ikke hadde nok fortellerkraft, men er oppgaven til et informasjonssenter å vise fysiske spor, eller fortelle en historie? Utstillingen i 22. juli-senteret ser ut til å stå på et sted mellom å prøve å gi en objektiv gjenfortelling og fortelle en tolkbar historie om terroren 22. juli 2011. som Tom Egil Hverven påpeker i en anmeldelse av 22. juli-senteret i Klassekampen «Hva som har – og hva som ikke har – fortellerkraft, avhenger av tid, avstand, og av øynene som ser.» (Hverven, 2015, p. 42).

7. 5 Analyse av åpningstale til Jan Tore Sanner

22. juli-senteret åpnet den 22. juli 2015, fire år etter terrorhandlingene. Ved åpningsseremonien av senteret var det flere innskudd fra ulike relevante hold. En av dem var kommunal- og moderniseringsminister Jan Tore Sanner. Sanner holdt en tale hvor han sier noe om hva hendelsene 22. juli 2011 førte med seg i ettertid, og hvorfor det er behov for et 22. juli-senter. Talen jeg skal analysere er hentet fra Regjeringen.no, og er en transkribering av talen. Det finnes nok også opptak av Jan Tore Sanner som holder talen, men jeg er ikke ute etter retoriske virkemidler, så den skriftlige versjonen av talen er i denne sammenheng det jeg trenger (Sanner, 2015).

1. Signifikans

Det som er meningsbærende i denne talen er hovedsakelig minnene etter 22. juli 2011, og viktigheten av å ikke glemme det som skjedde. Denne talen handler om å grunnlegge senteret, uttrykke hva senteret er ment å gjøre, og hvorfor det er viktig. En av grunnene er naturlig nok det å minnes hendelsen. Sanner gir minnene mening ved å beskrive noe av det som skjedde, og følelsene mange hadde ved å bruke følelsesladde setninger som: «Men aller mest for dere som forsøkte å hjelpe, for dere som måtte kjempe for livet, og for dere som mistet deres umistelige», «dypeste medfølelse for de som sitter igjen». Samtidig som viktigheten av minner blir grunnleggende, nevner Jan Tore Sanner også historie i talen som en av grunnene til åpningen av senteret: «Terrorangrepet er en del av vår historie. Det er derfor vi skal åpne 22. juli-senteret senere i dag. Vi skal formidle til kommende generasjoner akkurat det som skjedde denne forferdelige dagen.» Sanner mener altså at vi skal ha et 22. juli-senter for å verne om vår historie, bygge identitet som skal bæres inn i fremtiden. Sanner nevner altså minner og historie som viktige funksjoner 22. juli-senteret har. Minner og historie kan sies å være to ting av samme sak, og det ene fører ofte til det andre. Men dette kan likevel skape litt tvil om hva senterets mening er; et senter som skal formidle historie akkurat slik det var, om det i det hele tatt er mulig? eller er det et senter hvor besøkende kan minnes hendelsene mer subjektivt? Uansett om det er et senter for minner, historie eller begge deler, er Sanner klar på at det viktigste er å lære av hendelsen, slik at det ikke skjer igjen.

2. Aktivitet

Det er tre aktiviteter Sanner særlig prøver å engasjere i denne talen. Det første er naturlig nok en kollektiv minneopprettelse, hvor individ i samfunnet kan gå sammen for å aktivt minnes en hendelse, og gjøre hendelsen til en del av vår identitet som nasjon. Den andre aktivitet som Sanner prøver å engasjere er læring. Det virker som det er svært viktig å lære hva som faktisk skjedde den gangen. Sanner nevner undervisningsopplegget som er knyttet til senteret og fagfolkene som står bak utstillingen. Vi skal altså gjennom 22. juli-senteret lære hva som faktisk skjedde denne dagen, ikke bare minnes hendelsen «Den [utstillingen] forteller hva som faktisk skjedde 22. juli 2011 og konsekvensene for oss som nasjon». Den tredje aktiviteten Sanner prøver å engasjere er at vi skal lære for å kunne beskytte oss selv. Sanner hevder at kunnskap er vårt beste vern mot hat, vold og ekstremisme, og snakker om hvordan vi må stå sammen for å hegne om de demokratiske verdier «Vi er nødt å minne oss selv på hvilke ideologier og ekstreme holdninger som truer våre felles demokratiske verdier – for å hindre at flere går ekstremistenes vei». Talen til Sanner engasjerer altså aktivitetene minneopprettelse, læring og beskyttelse.

3. Identitet

Hvilken rolle eller identitet Sanner har i talen er tosidig. Først og fremst er han kommunal- og moderniseringsminister i departementet som har med selve etableringen å gjøre. Sanner viser til denne rollen i talen ved å markere sin delaktighet i etableringsprosessen. Dette kommer frem i talen når Sanner snakker om det som har med utviklingen av prosjektet å gjøre: «Vi har samarbeidet med...», «Vårt mål er at...», «Vi skal formidle...». På denne måten viser Sanner sin deltakelse i prosjektet og dermed sin autoritet i saken. Samtidig er rollen som medborger det mest fremtredende i talen. Ved hyppig bruk av pronomeren 'vi', viser Sanner at han er en del av folket, som også sørger med folket: «Vi står sammen ...», «Vi er nødt til å minne oss selv på...», «Vi kan ikke glemme...». Den identiteten Sanner har, og den rollen han påtar seg i talen, gir ham en slags legitimitet til å si hva som skal minnes. Han sier hva som bør minnes og hvorfor uten å nøle. Likevel virker talen som lite personlig. Når Sanner greier ut om hvorfor 22. juli-senteret er viktig, så gir det ikke inntrykk av at det er Sanner sine egne tanker om senteret han taler om. Han støtter seg på det som allerede er sagt og gjort rede for av andre, og han henviser ikke til noen personlige erfaringer han har med verken hendelsen, eller med 22. juli-senteret.

Det Sanner støtter seg på er tanken om å skape et kollektivt minne som skal gi folket en felles referanseramme, og som skal gi folket mulighet til å kunne takle og behandle minnene og ta lærdom av dem.

4. Forhold

De er to viktige forhold Sanner vil kommunisere i løpet av denne talen. Det ene er menneskers forhold til hverandre som en nasjon, og det andre er forholdet mennesker har til 22. juli-senteret. Forholdet mellom mennesker som nasjon konstateres i talens språk ved formuleringer som «vi som nasjon...» , «Vårt samfunn...». I gjennom hele talen refereres det til viktigheten av å stå sammen. Talen vil formidle hvilke forhold vi som nasjon har, og peker på hvilke verdier dette forholdet er bygget på. Dette er verdier som blant annet er demokratiske verdier som kjærlighet, åpenhet og samhold. Talen melder at minner om denne hendelsen også er en del av det som knytter oss sammen som ett samfunn. Sanner sikter derfor på å knytte forhold mellom folket og senteret. Senteret er til for å minnes hendelsene denne dagen, og er derfor et koblingspunkt mellom mennesker og minnene. 22. juli-senteret kan fungere som et verktøy når vi skal bygge nærmere relasjoner med hverandre som nasjon.

5. Politikk

Talen har også en politisk dimensjon ved at den sier noe om samfunnet vi lever i. I og med at Sanner representerer det politiske partiet Høyre, kan det tenkes at denne talen har en partipolitisk undertone. Men talen er fortrinnsvis partipolitisk nøytral. Talen er politisk fordi den er opptatt av gi et bilde av nasjonen Norge, hvordan vi er – eller hvordan vi ønsker å være.

Sanner nevner verdier som er viktige for det norske samfunn, og oppfordrer til å holde fast ved disse verdiene. Samtidig fokuseres det nesten like mye på hvordan vi ikke skal være, og hvordan vi skal beskytte oss mot 'dem', som truer de norske verdiene. Sanner nevner i talen at: «Vi er nødt til å minne oss selv på hvilke ideologier og ekstreme holdninger som truer våre felles demokratiske verdier – for å hindre at flere går ekstremistenes vei.» Sanners formuleringer i talen, og bruk av krigsmetaforer, former et slags bilde om en krig mot ekstremisme. «*mobilisering* mot ekstremisme...», «Kunnskap er vårt beste *vern* mot hat, vold og

ekstremisme». Så politisk stiller Sanner seg bak noen verdier, og imot andre verdier og sier dermed noe politisk om hvordan samfunnet bør organiseres. Talen er dermed med på å klargjøre hva det offentlige minnet om 22. juli 2011 skal og bør inneholde. Sanner setter retningslinjer for hva som skal være 22. juli-senteret sitt offisielle budskap, og det offisielle budskapet her henger sammen med de verdiene og narrativene som myndighetene vil at folket skal forstå ut fra møtet med 22. juli-senteret. Hva besøkene av 22. juli-senteret skal lese ut av besøket, kan likevel aldri styres av noen. Som historikeren Peter Aronsson peker på, kan noe som konstrueres alltid bli tolket på en annen måte enn hva som er ment (Aronsson, 2004, p. 199)

7.6 Oppsummering og drøfting av begrunnelse av 22. juli-senteret

Under 'begrunnelse' er det meningen å finne ut hvordan grunngivelsen av 22. juli-senteret har stått frem i det offentlige ordskiftet. For å finne ut dette har det blitt analysert fem tekster av ulik karakter, som alle sier noe om grunngivelsen av senteret. Tre tekster, er fra en tidlig fase av prosessen om å etablere et permanent minneste, og to tekster er knyttet til åpningen av senteret. Vi ser at de tre tekstene som er i den tidlige fasen av prosessen, har noe ulik tilnærming til hvordan dette minnet skal behandles i ettertid. Rapporten fra Kulturdepartementet i 2012 «Steder for å minnes og påminnes», er som sagt en planlegging av lokalisering av permanente minneste, som også sier noe om verdiene som skal legges til grunn. I løpet av denne rapporten er det tydelig at fokuset skal ligge på tanken om at det kan komme noe godt ut av den forferdelige hendelsen. Det blir blant annet lagt vekt på samholdet mellom nordmenn i ettertid, kjærlighet, toleranse og demokrati, som noe av gode som kom i etterkant av denne vonde erfaringen. Ved at det blir lagt vekt på de positive sidene av hendelsen, er det også en side som blir oversett. Det eneste som blir tatt stilling til ved selve hendelsen er ofrene, hjelpemannskap og frivillige. Terroristen og hvilke handlinger han utførte, er utelatt i vurderingen om hvordan hendelsen skal minnes. Dette er det vi kan kalle bevisst stillhet. Fenomenet stillhet er et emne som blir diskutert i Alexandre Dessingué og Jay Winter sin bok *Beyond Memory: Silence and the Aesthetics of Remembrance*. Her blir stillhet forklart som et sosialt konstruert rom og fraværet av konvensjonell verbale utvekslinger. Dette betyr at stillhet skal regnes som en aktiv prosess innen det å huske og glemme (Dessingué & Winter, 2016, pp. 4-5). Vi kan se en tendens til denne sosialt konstruerte stillheten i rapporten til Kulturdepartementet, da visse sider blir utelatt. Hvorfor disse sidene er utelatt kan det være flere grunner til. Kanskje fordi det er et

veldig kort tidsrom fra hendelsen skjedde, og at det anses å være for tidlig å oppsøke det vonde. Kanskje fordi det finnes en redsel for å gjøre feil, og dermed påføre andre skade eller vekke store reaksjoner. Likevel er nok de vonde sidene noe som etter hvert må bli tatt opp.

Vi ser imidlertid andre tendenser i representantforslaget til regjeringen fra 2011, åpningstalen til Jan Tore Sanner og kronikken til Tor Einar Fagerland. I disse tekstene ligger fokuset hovedsakelig på det å lære av og huske hendelsen, slik det faktisk skjedde. Felles for disse tekstene er at de er opptatt av å vise en nærmest objektiv fremstilling av det som skjedde 22. juli 2011. Sebastian Groes og Nick Lavery tar opp i boken *Memory in the Twenty-First Century* at det i dagens samfunn finnes en økende frykt for å glemme. En grunn til dette kan være det store kulturelle skiftet knyttet til digitalisering. I den digitale tidsalder er minner satt i en kontekst hvor mye mer blir husket av maskiner (Groes & Lavery, 2016, p. 238). Groes referer også til Nick Carr (Carr, 2010), som hevder dette utfordrer menneskers evne til dypere tenking og empati. Det å glemme er derfor også en viktig evne som har positive funksjoner, med tanke på å bearbeide trauma og danne forventninger om fremtiden (Groes & Lavery, 2016, p. 79). Det som er klart etter analysearbeidet med disse tekstene, er hvor uklart senterets hensikt er. Alle disse ulike tekstene som sier noe om grunngivelsen til 22. juli-senteret, sier også mye forskjellig om hva som bør være i fokus og hvilke verdier senteret skal bygges på. Dette gjør at det blir vanskelig å si hva senterets tenkte mening er. Gjennom analysen av alle disse tekstene, som alle skal si noe om 22. juli-senteret, er det fortsatt ikke klart for meg hva definisjonen av senteret egentlig er.

Hvordan man skal løse den oppgaven det er å få på plass offisielle minnesteder, som 22. juli-senteret, har vist seg å være en veldig kompleks oppgave. Og som den offentlige debatten har vist, er det et emne som byr på mange utfordringer. Det er snakk om en stor nasjonal tragedie, som de fleste i Norge har et eller annet forhold til. Det er uendelig mange hensyn å ta i en slik situasjon. Prosessen med å etablere offisielle minnesteder kom i gang relativt raskt etter hendelsen. Dette kan komme i konflikt med behovet visse har for å glemme og for å gå videre. Det er umulig å gjøre alle til lags når man skal håndtere et slikt emne. Det gjelder å finne en balansegang mellom alle interessene, som kan også kan virke som en uoppnåelig oppgave.

8. Mottakelse

Dette kapittelet vil handle om hvordan 22. juli-senteret har blitt mottatt. Både ideen til senteret, og selve senteret har fått stor plass i media. Det har blitt skrevet flere artikler, kronikker, innlegg og kommentarer i etterkant av etableringen. I denne delen vil det bli analysert tekster som befinner seg utenfor den gruppen som er en del av etableringen. Dette er tekster hvor 22. juli-senteret har blitt vurdert, fått ros eller blitt kritisert. Tekster som blir analysert her er følgende: Artikkel fra Aftenposten «Elden: - nei takk til «Breivik-museum» i Regjeringskvartalet», deler av kommentarfeltet på Facebook-gruppen «Stopp 22. juli-senteret», artikkel fra Dagbladet «Den brutale sannheten», artikkel fra Dagsavisen «Tiden det tar» og intervju med Jan Tore Sanner i Klassekampen «Forsvarer utstilling». Senteret fikk variert mottakelse, både bra og noe kritisk. Tekstene som blir analysert her vil gi et bilde på hvordan mottakelsen av senteret har vært. Dette viser også hvordan minner blir vurdert og hvilke typer minner som kommer frem i de ulike tekstene. Ved å se på denne diskursen kan også den dynamiske delen av minner belyses. Her vil analysemetoden som sagt være en innholdsanalyse, hvor kriteriene blir satt etter funnene i hver tekst.

8.1 Analyse av artikkel fra Aftenposten, «Elden: - nei takk til «Breivik-museum» i Regjeringskvartalet»

Journalist Einar Fannemel publiserte en artikkel i Aftenposten da bekreftelsen av åpningen av 22. juli-senteret ble offentliggjort. Artikkelen er en sammensetning av uttalelser til relevante personer, hvor noen viser seg kritisk til konseptet. Tittelen på artikkelen er «Elden: - Nei takk til «Breivik-museum» i Regjeringskvartalet». Overskriften siterer et innlegg på Twitter, som er skrevet av John Christian Elden. Elden var oppdragsansvarlig advokat under 22. juli rettsaken, og er eier av advokatfirmaet Elden DA, som representerte de pårørende og etterlatte under rettsaken. Artikkelen er en slags reflekterende tekst, hvor både ulempefulle og fordelaktige sider ved 22. juli-senteret blir belyst. Elden har fått svare på spørsmål til artikkelen, mens andre som blir referert til er basert på offentlige uttalelser til diverse personer. Fannemel selv er passiv som forfatter av teksten, og lar artikkelen drives frem av ytringene til de diverse personene.

Denne artikkelen handler om hvordan 22. juli-senteret også kan vise seg å bli problematisk for enkelte grupper. For å vise skyggesidene ved utstillingen, har artikkelen med folk som uttrykker seg kritisk til ideen om et 22. juli-senter, samt folk som er positive og forsvarer etableringen. Viktige personer som blir referert til i saken er som nevnt, advokat John Christian Elden, som også blir sitert i overskriften. Det blir gitt plass til en uttalelse fra kommunal- og moderniseringsminister Jan Tore Sanner, som er positiv til etableringen av senteret. Leder av Norsk tjenestemannslag (NTL) Sentralforvaltningen, som er fagforeningen til mange av de som er ansatt i departementene og Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, Bjørn Halvorsen, som stiller seg i mellom kritisk og positiv i sin uttalelse. Aktor i 22. juli-rettsaken, Svein Holden, gir også en kommentar om senterets utfordring. Og til slutt blir noen ord delt av lederen av Den nasjonale støttegruppe etter 22. juli, Lisbeth Kristine Røyneland og leder av AUF Mani Hussaini.

I artikkelen kan vi lese gjennom de ulike uttalelsene hvilke minner som er vurdert som viktige. Innlegget til Elden på Twitter blir lagt frem i artikkelen som et skjermbilde, og i innlegget står det: «Breivikmuseum i Regjeringskvartalet? Nei takk. Send godset til kriminalmuseet i Trondheim i stedet.». Elden omtaler 22. juli-senteret som et «Breivikmuseum», som gir klare signaler om at etter hans mening får gjerningsmannen, Anders Behring Breivik, alt for mye oppmerksomhet. Elden er skeptisk til utstillingen og sammenligner den med minnesteedet etter terrorangrepet i New York 11. september 2001, Ground Zero. Elden hevder at Ground Zero er en bedre løsning enn utstillingen i 22. juli-senteret fordi det er et «rent museum», og har heller ikke Bin Ladens eiendeler som en del av utstillingen. Når Elden snakker om Ground Zero sikter han nok til The National September 11 Memorial Museum. Hva Elden mener med et «rent museum» er usikkert, men la oss anta at han mener det er en utstilling som viser hendelsen med ulike artefakter, og som minnes ofrene av terrorangrepet, som et 'tradisjonelt museum'. Men The National September 11 Memorial Museum har imidlertid også med i sin utstilling utviklingen av terrornettverket al-Qaeda, i likhet med 22. juli-senteret som viser Anders Behring Breiviks gjerninger og eiendeler (911memorial.org). Tor Einar Fagerland skriver også i *July 22 and the Negotiation of Memory* at en av inspirasjonskildene til utformingen av senteret var Ground Zero og The National 11 September Memorial Museum (Fagerland, 2016a). De fleste museum etter nasjonale traumer har med artefakter som for enkelte kan være vanskelig å se, på samme måte som Auschwitz Birkenau viser gasskammer fra masse mordet under andre verdenskrig. Uansett er det tydelig at Elden er bekymret for de konsekvenser 22. juli-senteret kan få for de som har Regjeringskvartalet som sin arbeidsplass, som kan være redusert velferd

for de ansatte. For de som har og har hatt Regjeringskvartalet som arbeidsplass, er det selvfølgelig vanskelig å forholde seg til at dette stedet ble forandret etter terroren. Det er kanskje vanskeligere at denne forandringen skal markeres ved å lage et 22. juli-senter på arbeidsplassen. Selv om det virker som Elden er veldig imot innholdet i utstillingen, så er det heller plasseringen av utstillingen han er imot. Elden viser til rettsmuséet i Trondheim, hvor han mener at en slik utstilling passer bedre. Måten Elden formulerer seg på viser hvordan han stiller seg til minner i denne situasjonen. Her er det klart at Elden er opptatt av de individuelle minnene folk kan sitte igjen med etter en traumatisk hendelse, og vil verne dem fra å bli minnet på hendelsen i dagliglivet.

De ansatte trenger ikke minnes om deres angriper. Vi har et utmerket rettsmuseum i Trondheim. Dit kan man sende etterlatenskapene til Breivik sammen med andre skrekk- og tortur ting. Så kan man i Oslo og på Utøya minnes ofrene og ikke gjerningsmannen, sier Elden.

Elden er advokat, og skal selvfølgelig tenke mest på de han representerer. De som var vitne til den forferdelige hendelsen sitter igjen med individuelle minner som kan være vanskelige å håndtere. Det som kjennetegner individuelle minner er at det er en personlig tolkning av en hendelse fra individets liv. Men de tolkningene individet foretar seg vil bli påvirket av det sosiale og omgivelsene i samfunnet. Om en utstilling som 22. juli-senteret kan ha negativ effekt for de Elden representerer, kan det virke som han mener at 22. juli-senteret er utelukkende en negativ ting.

Leder av NTL Sentralforvaltningen, Bjørn Halvorsen, sier seg ikke enig med Elden, men uttrykker en viss skepsis til utstillingen. Det er som sagt mange som jobber i Regjeringskvartalet som er organisert i fagforeningen NTL Sentralforvaltningen, og Halvorsen viser tegn til bekymring. Halvorsen sier at fagforeningen og de ansatte har fått informasjon angående 22. juli-senteret, og de var alle klar over utstillingen. Det som er problematisk er at de ikke har fått informasjon om at utstillingen skulle inneholde rekvisitter fra gjerningsmannen. Halvorsen sier at de har vært opptatt av arbeidsvilkår og sikkerhet under ombyggingen av den nye Regjeringskvartalet, utover det sier han ikke mer om saken. Det er likevel klart at Halvorsen mener at NTL Sentralforvaltningen burde blitt informert om utstillingens innhold før den ble realisert. Aktor i 22. juli-rettsaken, Svein Holden, viser forståelse for at ansatte i Regjeringskvartalet kan synes det er vanskelig med en utstilling som denne på arbeidsplassen.

Mange av de som jobber i Regjeringskvartalet opplevde terroren på nært hold, og Holden sier han ser hvordan det kan være vanskelig å måtte oppsøke området for å jobbe. Samtidig som Holden viser sympati for de ansatte, mener han at utstillingen er en naturlig forlengelse av åpenheten etter 22. juli 2011.

De som langt på vei har tatt initiativ for etableringen av 22. juli-senteret er Den nasjonale støttegruppen etter 22. juli 2011 og AUF. Dette er to organisasjoner som er veldig nært knyttet til hendelsen, og kan sies å være representanten utad i offentligheten for ofrene. Disse to organisasjonene er likevel mye mer positive til prosjektet. Viktigheten av å vise hva som faktisk skjedde trumfer de utfordringene rundt individuelle minner som 22. juli-senteret byr på. Leder for støttegruppen, Lisbeth Kristine Røyneland og leder for AUF, Mani Hussaini, sier begge at det som er bra med senteret er at det viser brutaliteten, samtidig som det viser det gode samholdet i etterkant. De peker på at terrorhandlingene var politisk motivert, og at senteret blir viktig for å lære av hendelsen i fremtiden. Både Røyneland og Hussaini kommer med gode poenger til hvorfor det er nødvendig med et 22. juli-senter. Ved å bygge et kollektivt minne rundt hendelsen, gjennom en utstilling som denne, kan det på sikt forebygge at noe lignende skal skje igjen. Det som blir problematisert i artikkelen blir likevel ikke svart på av de to lederne av organisasjonene. Det tema som blir tatt opp er hovedsakelig om plasseringen av senteret er hensynsfullt nok. Elden uttrykker ingen problem med at vi skal lære av hendelsen, og aksepterer også innholdet i utstillingen, men ser et problem med lokaliseringen av senteret. Røyneland sier at de som er sterkest berørt er invitert til forhåndsvisninger, men er det et stort nok plaster på såret om man arbeider på åstedet? Som det blir tatt opp tidligere i denne oppgaven, er plassering av et sted som skal vies til minner noe som er et betent emne. Verdien av nærhet til hendelsen, som Regjeringskvartalet er åsted for terroren, er stor. Line Gjermhusengen viser til et notat til Kulturdepartementet fra KORO, som påpeker at det er utfordrende å etablere et nytt (minne)sted, da steder har en tendens til å oppstå av seg selv (Gjermhusengen, 2015, p. 42). Kanskje Regjeringskvartalet med sin nærhet til hendelsen er det eneste rette stedet å vie til minnene? Det som skiller 22. juli-senteret fra et minnested som står ute i det fri, er at det er et lukket sted, som man selv kan velge å gå inn i.

Med denne diskusjonen av plassering av sted, er det også spenningen mellom det kollektive og det individuelle det dreier seg om. Hva og hvem skal man ta hensyn til? Hva skal man bruke minnene til? I dette tilfellet er det staten som har gått inn for å danne og opprettholde et kollektivt minne for nasjonen. Dette er en prosess som anses viktig for samfunnsgrupper etter

traumatiske hendelser. De fleste museum, utstillinger eller senter i lignende situasjon har møtt, møter eller vil møte motstand, og kanskje først og fremst av de som er personlig berørt av hendelsen. Slik er det også i dette tilfellet, men denne artikkelen, med de få som er representert, viser at de som reagerer mest er de som forsvarer ofrene og ikke de personlig berørte selv. AUF og Den nasjonale støttegruppen står fullt og helt bak etableringen av 22. juli-senteret. Dette er nok fordi AUF og Den nasjonale støttegruppen har hatt et tett samarbeid med de som står for etableringen av 22. juli-senteret, og de har nok gjennom hele prosessen fått oppdateringer om utstillingens innhold. Dette er informasjon som de fleste andre ikke har, og det er derfor lett å få feil inntrykk av hva 22. juli-senteret er ment å være. Det vil uansett alltid være noe å kritisere, ikke bare 22. juli-senteret, men også andre lignende utstillinger knyttet til dramatiske hendelser i samfunnet.

8. 2 Analyse av kommentarfelt i Facebook-gruppe

For å få et innblikk i diskursen rundt 22. juli-senteret, vil jeg benytte meg av det populære sosiale mediet, Facebook. Facebook er et medium hvor brukerne er uavhengige, og kan uttrykke sine meninger uten at de representerer noe mer enn sin egen person. Dette gjør ytringene mer personlige og uslipte, i motsetning til for eksempel et nøye planlagt innlegg i en avis. Adrian Parr skriver i sin bok *Deleuze and Memorial Culture* om fenomenet «cyber memorialization», som er en form for spontan minnesmarkering på internett. Slike markeringer tar ofte form som dikt, brev eller bilder. Parr mener at dette er et eksempel på hvordan kultur er involvert i å forme, organisere og situere kollektive minner i tid og rom (Parr, 2008, p. 15). I forbindelse med etableringen av 22. juli-senteret har det blitt opprettet flere større og mindre grupper på Facebook, som har ulike innvendinger om senteret. Den største gruppen er «Nei takk til Breivikmuseum», som har 15031 tilhengere. En annen stor gruppering, som jeg ønsker å analysere deler av i denne oppgaven er «Stopp 22. juli – senteret». Dette er en gruppe som er blitt opprettet for å søke medhold til motstand mot 22. juli-senteret, men hvor likevel minner i stor grad blir diskutert, og som er et eksempel på fenomenet «cyber memorialization».

Min analyse vil være av noen få deler av kommentarfeltet til Facebook-gruppen, og det er viktig å understreke at jeg ikke betrakter ytringer delt i denne Facebook-gruppen som en representant for folk flest. Som sagt ble gruppen «Stopp 22. juli-senteret» opprettet for å mobilisere til motstand mot senteret, og brukerne av gruppen kan sies å være for spesielt interesserte.

Gruppen følges imidlertid av 7736 personer, og 7906 personer har gitt gruppen en 'like'. Denne Facebook-gruppen er ikke lukket, men åpen for hvem som helst til å kommentere eller skrive innlegg. Det har derfor oppstått debatt i kommentarfeltene til de ulike innleggene i denne gruppen. Debatten er først og fremst mellom de som er for opprettelsen, og de som er imot opprettelsen av 22. juli-senteret. Siden at det bare blir tatt med utvalgte innlegg og kommentarer fra denne gruppen, vil ikke min analyse gi et helhetlig bilde av debatten, men vil likevel få frem essensen av hva som blir diskutert. Målet er å se debatten i et perspektiv av minneteorier og finne hvilke typer minner som kommer frem i diskusjonene innad i gruppen. Spørsmål som vil bli stilt er: Hvordan argumenterer de som er mot senteret? Hvordan argumenterer de som er for senteret? Hvilke typer for minner kan man spore i debatten?

Det er hovedsakelig ett innlegg fra denne Facebook-gruppen jeg vil konsentrere meg om. Dette innlegget har fått ekstra mye oppmerksomhet, og det skapte en debatt i kommentarfeltet. Jeg har valgt dette innlegget fordi debatten i kommentarfeltet er ganske lik de andre kommentarfeltene i gruppen, og kan derfor virke som en slags representant. Innlegget ble delt den 17. juli 2015. Det er ikke mulig å se navnet til personen som har delt innlegget, trolig fordi det styres av den som administrerer gruppen. Skriveren av innlegget vil derfor bli referert til som hen. Innlegget er veldig følelsesladd, og argumenterer for hvorfor 22. juli-senteret bør stoppes:

Å leve med sorg

Jeg mistet min sønn i 1995. Erlend ble 12 og et halvt år gammel og i 1999 skrev jeg boken «i Skyggelandet». Å miste et barn er det verste en far, mor og søsken kan bli utsatt for. Det utspiller seg en kamp som er vanskelig å beskrive. Når jeg leser at det skal etableres et museum, 22. juli, blir jeg virkelig betenkt. Trenger vi virkelig å se bilder av utstyr som attentatmannen brukte? Det er nesten så jeg føler at media får vite alt den Breivik-mannen foretar seg. Han sitter på landets mest isolerte celle. Likevel kommer det i media når han klager eller syter om noe. Han skal etter min mening ties ihjel. Hører dere det, både Dagsrevyen, TV2 og aviser?

Jeg kjenner og har kontakt med familier som mistet noen den 22. juli. Noen sliter alldeles jævlig og har heller ikke fått den oppfølgingen som var lovet. Og komme med et museum over terroristens herjinger nå, er

for meg helt uforståelig. Bruk heller pengene på å støtte de som ble så hardt rammet. Og med hensyn til terroristen – ikke la et forbasket lyd komme ut av fengselet. Der har man taushetsplikt.

Antall kommentarer på innlegget er det ikke mulig å se, men det er svært mange som skriver inn kommentarer. Innlegget har blitt delt 911 ganger, og rundt 4900 stykk har gitt det en like. I kommentarfeltet finner vi mange som sier seg enige med det som blir sagt i innlegget, og uttrykker sine egne følelser og meninger rundt etablering av 22. juli-senteret. Noen skriver inn korte kommentarer hvor de viser sin enighet, som: «Museum respektløst !!!» og «Å rippe opp i ett sår som aldri vil gro.». Andre skriver inn lengre kommentarer hvor andre kommenterer på kommentarene igjen. Det er også folk som er for at 22. juli-senteret skal etableres, og de skriver også inn både korte og lange kommentarer. Facebook-gruppen blir et rom for debatt, og flere kaster seg på. Dette er altså mennesker som aktivt trykker seg inn på en nettside for å si sin mening, enten om det er for eller i mot. Innlegg- og kommentarskriverne er veldig engasjerte, og jeg vil se hvordan de bruker minner i sin argumentasjon.

I innlegget som blir sitert ovenfor, merker vi et stort personlig engasjement i saken fra skriveren av innlegget. Skriveren av innlegget innleder med å dele av sin egen erfaring med å miste et barn. Ved å dele en slik grusom erfaring, setter hen seg på en måte i samme båt som de pårørte etter 22. juli 2011. Skriveren av innlegget viser også til boken *I Skyggelandet*, som hen selv har skrevet om sorg, for å vise at hen har god kompetanse på dette området. Det er tydelig at skriveren av innlegget er opptatt av de individuelle minnene, de minnene mennesker som har opplevd terroren personlig eller på nært hold har. Hen stiller spørsmålet om vi virkelig trenger å se bilder av utstyr som attentatmannen brukte. De som skal tas hensyn til i følge skriveren av innlegget er de berørte. Å se en utstilling som viser artefakter fra Anders Bhering Breivik vil bare gjøre vondt verre for de berørte. Det virker som at hen mener at dette er feil måte å minnes på. Vi skal hedre og minnes ofrene, men ikke gi oppmerksomhet til gjerningsmannen. Gjerningsmannen skal etter skriveren av innlegget sin mening ties ihjel.

Jeg vil begynne med å ta for meg de som er motstandere av etableringen av 22. juli-senteret. Det gjelder skriveren av innlegget og flere av kommentarskriverne. Her vil det bli sett nærmere på hvilke argument motstanderne bruker når de argumenterer imot etableringen av senteret. Ut fra dette innlegget og flere av kommentarene, kan det se ut som det blir klagd på, eller gitt skyld til staten, regjeringen eller politikere generelt. Grunnen til at klagen virker å være rettet mot

statsmakter, er at 22. juli-senteret er et statlig støttet prosjekt. De fleste kommentarene henvender seg til «de» eller «dem», som kan forstås som et samnavn for de som 'styrer' landet: «Helt latterlig me museum!! Ka dæm tenk me??». Mange av kommentarene på innlegget fremstår som om de føler at staten forgriper seg på minnene etter 22. juli 2011 ved å etablere 22. juli-senteret. Det er et uttrykk for frustrasjon mot staten, men dette er ikke enestående i situasjoner hvor minneprosesser setter i gang etter en traumatisk hendelse. Til sammenligning skriver Jay Winter om den flersidige og langvarige debatten om hvordan minnene etter Holocaust skal representeres. Mange av disse debattene rundt minner om Holocaust handler om representasjoner av minner som er statsstøttede prosjekter. I mange tilfeller skaper staten et narrativ for å kulturelt legitimere deres krav til makt, som ofte er i form av å skape kollektive minner. Som Winter skriver «Collective memory is a term that should never be collapsed into a set of stories formed by or about the state» (Jay Winter, 2001, p. 54). I dette tilfellet har den norske stat ikke nødvendigvis noen interesse av å kulturelt legitimere sitt krav til makt ved å etablere 22. juli-senteret. Likevel er det en merkverdig spenning mellom de personlige minnene og de offentlige minnene i denne situasjonen. Og 22. juli-senteret er tross alt en representasjon av hendelsen som er skapt av staten, som er verdt å stille spørsmål til. Når mennesker skaper en plattform på Facebook for å mobilisere motstand mot et statlig støttet prosjekt, er det kanskje fordi de føler seg krenket av statens innblanding i deres minner. Det oppfattes likevel ikke som noen motstand mot at staten skal stå for et minnesteid om 22. juli 2011, det er heller innholdet i utstillingen som er feil, eller at det er alt for tidlig for en slik utstilling.

I kommentarfeltet blir ordet traume hyppig brukt i argumentasjonen til motstanderne av senteret. Hendelsene 22. juli 2011 er det man kan kalle et kollektivt traumatisk minne, og er derfor et veldig sårt emne. Et kollektivt traumatisk minne, er et traume som er delt av en større gruppe, som også kan være et helt samfunn. Allan Young forklarer i sin artikkel «Bodily Memory and Traumatic Memory» trauma som «a cruel and painful experiences that corrupt or destroy one's sense of oneself» (Young, 1996, p. 89). Young utdyper traumatisk minne, og forklarer det som to ting: *Et mentalt minne*, som er sinnets hukommelse av egen traumatisk opplevelse. Det mentale minnet kan inneholde opplysninger om hendelsen som sinnet skjuler. *Et fysisk minne*, er minner som sinnet husker ved fysisk aktivitet eller berøring (Young, 1996, p. 96). Et traumatisk minne blir derfor ofte trigget av ulike bevegelser, bilder, ting, lyd og lignende. Som kjent er 22. juli-senteret fullt av artefakter, bilder, lyd og tekst, som potensielt kan trigge traumatiske minner. Mange av kommentarene sikter til slike utfordringer med utstillingen når de skriver: «Det er de som berget seg med skader for livet dette går ut over. Vi

andre har ikke de traumer de har... vekk med all oppmerksomhet om denne mannen.» Det blir vanskelig å vite hvordan man skal minnes og gripe om traumer kollektivt når det rammer et helt samfunn. Det er tydelig at de som er mot senteret er opptatt av at man skal unngå at pårørende og ofre skal bli satt i en vanskelig situasjon, og at traumatiske minner skal bli trigget på grunn av denne utstillingen i 22. juli-senteret.

Et annet argument de fleste motstanderne av 22. juli-senteret bruker, er at vi bør ta avstand fra gjerningsmannen. Anders Bhering Breivik bør ikke gis noe oppmerksomhet. Eksempel er kommentarer som: «Helt ok å ha et minnested med navn på de som ble borte den dagen. Men å «minnes» han som gjorde dette er helt uforståelig!» og «Vend ham ryggen, tie han ihjel, la han være en ikke eksisterende person.» Det blir uttrykt en frustrasjon over at 22. juli-senteret skal stille ut Anders Bhering Breivik sine gjenstander, og dermed gir han unødvendig oppmerksomhet. Det blir også gitt uttrykk for en frykt at senteret skal bli en hyllest til terroristen. Mange av kommentarskriverne mener det beste alternativet er å ta avstand fra gjerningsmannen. De vil ikke at noe av Anders Bhering Breivik sine eiendeler skal stilles ut, han skal ikke snakkes om i media, og mange av kommentarskriverne vil ikke en gang nevne hans navn, altså total stillhet. Dette kan sammenlignes med det, som blir nevnt tidligere, som blir sagt om stillhet og forsømming i boken *Beyond Memory: Silence and the Aesthetics of Remembrance* av Alexandre Dessingué og Jay Winter. Her blir stillhet vurdert som en del av det å erindre og forsømme. Stillhet blir beskrevet som et sosialt konstruert tomrom, som er en aktiv prosess innenfor erindring og forsømming: «In other words, silence should also be considered as an active process within remembering and forgetting, as ‘a third dimension’» (Dessingué & Winter, 2016, p. 5). Vi må derfor se på stillhet som en del av hvordan vi rekonstruerer fortiden. Flere av motstanderne av 22. juli-senteret vil altså aktivt gå inn for å skape stillhet rundt gjerningsmannen. Dersom man skaper stillhet rundt gjerningsmannen, vil det bli en rekonstruksjon av fortiden som vil ligge ganske langt unna en objektiv gjenfortelling. Det virker imidlertid ut som det mange av disse kommentarskriverne ønsker, er å glemme det vonde, og ikke se tilbake på hva som skjedde. De vil allikevel alltid huske gjerningsmannen, og han vil være en usynlig del av alle minnesmarkeringer rundt 22. juli uansett. Men for de generasjonene som kommer, og de som ikke ble personlig berørt, vil ikke minnet om gjerningsmannen være på samme måte, og det er kanskje derfor nødvendig med noe håndfast som minner om gjerningsmannen.

Over til de av kommentarskriverne som er for opprettelsen av 22. juli-senteret. Mesteparten av de som er for senteret påpeker hvordan de som er mot senteret har misforstått. Senteret blir vurdert av motstanderne på feil premisser. Eksempelvis lyder noen av kommentarene slik: «Hvor lite opplyst går det an å være? Det er ikke snakk om noe museum, det er et senter som forteller historien om det som skjedde 22. juli [...]» og «Det er ikke snakk om noe museum! Det er et informasjonssenter. Og aldeles ikke laget for å gi masseorderen oppmerksomhet. Det er media som gir han oppmerksomhet – ikke 22. juli-senteret.». Det blir fremhevet i kommentarene at senteret ikke er et museum, men et informasjonssenter som forteller historien om 22. juli 2011. De som står for etableringen av 22. juli-senteret, alt fra faglig ansvarlige til politikere, har alle understreket at 22. juli-senteret er et informasjonssenter, men ikke at det *ikke* er et museum. 22. juli-senteret har en egen nettside, hvor det står på fremsiden at «22. juli-senteret er et læringscenter som formidler minne og kunnskap om terrorangrepet i Oslo og på Utøya 22. juli 2011.» (22julisenteret.no). At senteret er et informasjonssenter utelukker imidlertid ikke at senteret er et museum. Et museum defineres som en offentlig eller privat institusjon som rommer en systematisk samling av gjenstander som er tilgjengelig for publikum. I tillegg til utstillingsvirksomhet, kan også museer drive forskning og undervisning (Opstad, 2018). 22. juli-senteret er altså med sin utstilling og undervisningsvirksomhet per definisjon et museum. Det som synes å være viktigere for de ansvarlige for 22. juli-senteret å poengtere er at senteret ikke er et minnested eller minnesmerke, som tidligere har blitt drøftet rundt i delkapittel 7.4. Poenget til de av kommentarskriverne som skriver at 22. juli-senteret ikke er et museum, er nok ikke at senteret ikke er et museum, men at senteret ikke er en hyllest til gjerningsmannen. De som er for senteret mener at de som går ut i media som motstandere av senteret og de som mener senteret blir et breivik-museum, er de som gir Anders Bhering Breivik mest oppmerksomhet.

Et annet argument som blir hyppig brukt av de kommentarskriverne som mener etableringen av 22. juli-senteret er viktig, er læring og bearbeidelse av traumer:

Vi har museum og minnesteder for kriger som har forvoldt store grusomheter. Jøder som har lidd etter umenneskelige handlinger. Ulykker etter skip, fly, tog, mv hvor mange har omkommet. Det er en selvfølgelighet at det vil komme minneplasser og utstilling / museum, som forteller historien om 22 juli. Noen vil trenge tid før de vil oppsøke disse stedene. Noen vil kanskje aldri besøke de stedene. Men mange vil ha behov for disse stedene for å minnes de mange.

Bearbeide sorg og traumer. Som undervisning for de som ikke var tilstede, og for de som er våre neste. Og jeg har selv nære som mistet noen kjære den grufulle dagen. Og de som vil tie dette ihjel eller forby slike steder, har misoppfattet hvordan vårt demokrati fungerer og hvordan det skal fungere.

Læring blir tatt opp som et viktig argument for at 22. juli-senteret bør etableres. Som vi har sett tidligere i oppgaven blir læring ofte brukt som noe av det viktigste vi kan gjøre etter en så skadelig hendelse, for å ikke begå samme feil igjen og for å beskytte oss i fremtiden. Det blir også tatt opp hvor nødvendig det er med steder for å minnes etter en traumatisk hendelse. De som er ofre eller berørte trenger slike steder for å bearbeide sorg og traumer. Men hvor mye tåler egentlig sårbare grupper? Kari Dyregrov har skrevet en artikkel i boken *De berørte etter 22. juli*. Dyregrovs artikkel handler om etterlatte og sårbare grupper etter traumatiske tap (Dyregrov, 2016, pp. 52-69). Dyregrov skriver at det ofte oppstår uenighet mellom forskere som studerer sårbare grupper og etiske komiteer i vurderingen av hva og hvor mye sårbare grupper tåler². Begrensningene de etiske komiteene setter er ofte strengere enn det forskere gjør. Forskere hevder at sårbare grupper tåler mye mer enn hva etiske komiteer sier, og at beskyttelsen ofte skjer på bekostning av hva de sårbare gruppene selv vil, og hva forskningsfeltet trenger. Forskere hevder også at å delta i forskningsarbeid kan virke terapeutisk for visse i en sårbar situasjon, og kan gi mening til det meningsløse (Dyregrov, 2016, pp. 64-65). Denne diskusjonen mellom forskere og etiske komiteer kan sammenlignes med det som blir diskutert inne på Facebook-gruppen. Hovedargumentet til de som er mot opprettelsen av senteret, er beskyttelsen av de pårørte. Hovedargumentet til de som støtter opprettelsen av senteret er at mange av de pårørende selv ønsker et slikt senter. Argumentene på begge sider vil først og fremst gjøre det som er best for ofrene og pårørende, men problemet er at det ikke finnes et entydig svar på hva som er rett å gjøre.

Dette er en debatt som er svært vanskelig å komme til enighet rundt. Det er et emne som er sårt, og det er utrolig mange meninger og følelser å ta til betraktning. Det som blir diskutert i kommentarfeltet er hovedsakelig hva 22. juli-senteret er, og hva det bør være: Er det et museum? Er det en hyllest til gjerningsmannen? Er det et informasjonssenter? Uansett hva

² Dyregrov viser til blant annet en norsk studie av 120 etterlatte foreldre etter selvmord, ulykker og krybbedød, hvor ingen vurderte deltakelse av studien som belastende.

senteret blir beskrevet som i kommentarfeltet i denne Facebook-gruppen, er det en ting som er viktig å ta med i vurderingen. Som poengtert tidligere, er 22. juli-senteret er et sted man aktivt må oppsøke. Utstillingen senteret rommer ligger ikke ute i det offentlige frie rom, men på innsiden av et senter, som man selv velger å besøke om man ønsker det. Man kan derfor velge å ikke besøke senteret dersom det er for tidlig, eller trigger vonde traumatiske minner. Likeså kan de som trenger en slik utstilling for å bearbeide sorg besøke senteret.

8. 3 Analyse av artikkel fra Dagbladet «Den brutale sannheten»

22. juli 2015 skriver Anne Marte Blindheim en artikkel i Dagbladet, med tittel «Den brutale sannheten: Mennesker glemmer for fort. Derfor er 22. juli-senteret viktig.» (Blindheim, 2015). Blindheim har besøkt 22. juli-senteret på den dagen det åpnet for berørte og presse. Artikkelen er en slags anmeldelse senteret, hvor Blindheim drøfter rundt inntrykk senteret gir henne, hvilke etiske utfordringer det tilbyr og hennes egne refleksjoner rundt senterets mening og hensikt.

Blindheim åpner sin artikkel med å sette terrorangrepet inn i et tidsperspektiv: «Det er gått fire år siden den mørke ettermiddagen og kvelden 22. juli 2011. Vi som er store, husker hvor vi var da det skjedde og det virker ikke så lenge siden. Men for de som var små, er denne dagen allerede et vagt minne». Hun gjør det tydelig fra begynnelsen av hva som er viktig med et 22. juli-senter, at vi ikke skal glemme eller huske feil. Det Blindheim sikter til er at det er nødvendig med noe som kan opprettholde hukommelsen vår, og fortelle historien videre til kommende generasjoner. Senteret skal gi en opplevelse som kan bidra til kunnskap om hendelsen, som gjør det lettere å videreformidle historien. Blindheim skriver at jo lengre vi kommer fra hendelsen i tid, jo fjernere blir også minnene. Det blir påpekt at publikum vil trenge mer tekst, tolkning og hjelp til å sortere tankene enn det dagens utstilling gir:

Etter som tida går og minnene blir fjernere, vil publikum kunne trenge mer tekst, tolkning og hjelp til å sortere tankene. Det er utrolig hvor fort mennesker og samfunn glemmer eller husker feil, hvis ingen forteller hvordan det var. De som ble født samme år som terrorangrepene i New York, er niendeklassinger til høsten. De var ti år i 2011. 22. juli-senteret handler om hvilke svar vi skal gi dem når de spør.

Samtidig som Blindheim ønsker mer tekst, mener hun at utstillingen speiler hendelsen veldig klart og nøyaktig. Utstillingen blir skildret som sober og nøktern, men likevel brutal og trist, for slik var hendelsen. Utstillingen gir i følge Blindheim besøkeren følelsen av å gjenoppleve kreftene som ødela Regjeringskvartalet. Med alle detaljer som utstillingen rommer, som blant annet ofrenes ansikt, overvåkningsvideoen som viser eksplosjonen, rester av bilen med bomben i og andre gjenstander til gjerningsmannen, fremtrer utstillingen som relativt virkelighetsnær.

Den realistiske fremstillingen av hendelsen kan også by på utfordringer. Hele opplevelsen blir fremstilt som et møte med historien, som kan være vanskelig for mange. For de som har opplevd hendelsen på nært hold, kan en slik utstilling virke for tidlig. Her blir det nok en gang vist til problematikken mellom de individuelle minnene og de kollektive og kulturelle minnene. Blindheim mener at reaksjoner fra de med et personlig forhold til hendelsen og individuelle minner, må kunne forventes i en slik sammenheng. Dette bør likevel ikke komme på bekostning av samfunnets kollektive og kulturelle markering og lærdom. Som Maurice Halbwachs sier: Minner er sjeldent individuelle, minner knytter individer til en gruppe og til hendelser som involverer andre individer (Halbwachs, 1992, p. 54). De individuelle minnene som blir eksponert i utstillingen, som bilder og historier fra ofre, blir så en del av det kollektive minnet. Artikkelen tar også opp andre utfordringer utstillingen potensielt kan by på. En utfordring, som det også har vært mye snakk om i det offentlige ordskiftet, er muligheten for at utstillingen kan være en inspirasjon for mennesker med samme tankegang som Anders Bhering Breivik. I denne artikkelen blir utfordringen bare nevnt som en eventuell risiko, som det ikke er nødvendig å ta for alvorlig: «Selvsagt kan det komme besøkende som er fascinert av terroristens tanker og gjerninger. Det er ekkelt å tenke på, men lite å gjøre med.» Blindheim slår fast at utstillingen ikke er terroristens 'hall of fame', og det at utstillingen kan bidra til kunnskap overskygger den eventuelle risikoen det er at 22. juli-senteret skal bli et 'Breivik-museum'.

Utstillingen i 22. juli-senteret blir også sammenlignet med 9/11 Memorial Museum på Ground Zero i New York. Debattene som har vært rundt etableringen av 22. juli-senteret er lignende debatten som har vært rundt 9/11 Memorial Museum. Utstillingene er like hverandre fordi begge har valgt å stille ut gjenstander som kan knyttes direkte til terroristen/ terroristene. På samme måte som 9/11 Memorial Museum stiller ut deler av flyvrak og PC-en terroristene brukte, stiller 22. juli-senteret ut falsk politi-ID, bil og andre gjenstander fra Anders Bhering Breivik. Denne sammenligningen med 9/11 Memorial Museum som blir gjort, både i denne

artikkelen og i samtlige andre tekster, vises det også til hvordan minner om en hendelse referer til andre hendelser. Det er dette som Michael Rothberg kaller for 'multidirectional memory'. Kulturelle representasjoner, som utstillingen i 22. juli-senteret eller 9/11 Memorial Museum, kan være påvirket av hverandre (Rothberg, 2009). I denne sammenhengen er inspirasjonen fra 9/11 Memorial Museum tydelig og bevisst. Det kan også være at siden representasjoner av minnene refererer til hverandre, at det også påvirker hvordan vi faktisk minnes de aktuelle hendelsene. Minner skal derfor bli sett på som dynamiske, fordi våre minner om 22. juli kan bli påvirket av 9/11, og våre minner om 9/11 kan endres etter 22. juli 2011. At våre minner er så avhengige av de representasjoner vi skaper, viser hvor viktig det er å ha en nøyaktig og nøye planlagt minneproduksjon.

Det sentrale i denne artikkelen er forholdet mellom tid og minner. Blindheim tar opp hvor viktig det er at et samfunn setter i gang kollektive minneopprettelse og minnebevaring, slik at ikke bare vi som husker hendelsen lærer av den, men også kommende generasjoner kan lære av den. Kommende generasjoner kan aldri huske hendelsen, men de kan få representasjoner som gir dem mulighet til å dele det kollektive minnet til samfunnet. På den måten kan kommende generasjoner også lære av hendelsen, og opprettholde de verdier som mange mener er en del av nasjonens identitet.

8.4 Analyse av artikkel fra Dagsavisen, «Tiden det tar»

Lars Elton skriver en artikkel om 22. juli-senteret i Dagsavisen, som har fått tittelen «Tiden det tar». Dette er en artikkel som vurderer utstillingen i 22. juli-senteret etter Elton sin opplevelse av besøket han hadde der. Elton har en veldig personlig tilnærming til 22. juli-senteret i teksten, og innleder artikkelen med å formidle hans følelser rundt møtet med utstillingen «Gråten satt i halsen. Tårene presset på. Møtet med 22. juli-senteret i Høyblokkens første etasje ble kjempesterkt.» Elton mener at utstillingen er så sterk fordi den er saklig. Det er en nøktern gjengivelse av terroristens gjerninger og samfunnets reaksjon. Det blir gitt mange eksempler i teksten på hvordan utstillingen viser tidslinjen til hendelsene på en nøktern, men samtidig sterk måte: «17.10 Gjerningsmannen, bevæpnet og kledd i en politilignende uniform, fraktes over til Utøya på ferja M/S Thorbjørn». Elton beskriver frykten for at innholdet kunne bli et valfartssted for terroristens tilhengere, som ikke realistisk nå som utstillingen står klart. I følge Elton er de

få effektene fra gjerningsmannen betydningsløse når de balanseres med bilder av de mange ansikt som ble drept på denne dagen.

Etter hvert stiller Elton spørsmålet: «Hvordan skal vi minnes traumatiske hendelsen som 22. juli?» 22. juli-senteret mener han er en god løsning, og sammenligner det med andre minnesteder som Lysningen på Utøya og minnestedet på Sørbråten, som han mener ikke er en god løsning. De andre minnestedene som blir nevnt som er knyttet til Utøya mener Elton bidrar til å holde traume i live. Det som blir lagt frem som problematisk med minnestedene tilknyttet Utøya, har også vist seg å være et problem for 22. juli-senteret. 22. juli-senteret har også blitt kritisert for å ha innhold med element som kan bidra til å holde traume i live. Det er mange som har Høyblokka og Regjeringskvartalet som sin arbeidsplass, og det er mange som tar det tungt å bli minnet på hendelsene hver dag. Dette blir ikke tatt opp i artikkelen til Elton. Fra hans side er dette ikke et problem i denne utstillingen, fordi utstillingen er enkel og nøytral, og det er ingen kunstneriske tolkninger som styrer opplevelsen. I artikkelen er Elton veldig opptatt av å få frem at utstillingen er nøytral, og den dokumenterer hva som skjedde på en saklig måte. At vi får en virkelighetsnær og nærmest objektiv representasjon av denne historien er i følge Elton svært viktig. Han sammenligner med hvordan det har oppstått tilfeller hvor masse mordere under andre verdenskrig har blitt benektet, og hvor viktige ulike tidsvitner som dødsleirene i Auschwitz er. På samme måte er det viktig å vise frem ulike bevis fra hendelsene 22. juli 2011. Utstillingen i 22. juli-senteret er der for at vi skal vite hva som har skjedd, og lære av det. Det Elton overser, er at samtidig som utstillingen er nøktern og brutal, er utstillingen på lik linje med andre minnesmerker og minnesteder også en representasjon som er satt sammen av noen, det er objekter satt til utstilling med tekst og lyd, og kan derfor også tolkes.

Elton er opptatt av læring, men betyr alltid mer disponering mer læring? Katrin Pabst har skrevet artikkelen «Med fokus på de besøkendes følelser», som tar utgangspunkt i den nye utstillingen i Stiftelsen Arkivets kjeller. Arkivet er en bygning som under andre verdenskrig var under det tyske sikkerhetspolitiet, og hvor Gestapo torturerte 311 nordmenn (Pabst, 2015). I den sammenheng tar Pabst blant annet opp hvor personlig møtet mellom mennesker som har opplevd krigen på nært hold og den besøkende bør være. Pabst skriver om hvordan det de siste tjue årene har vært fokus på at museum skal være demokratiske institusjoner. Museum er en del av dannelsen av aktive samfunnsaktører, og skal nå publikum på emosjonelle og intellektuelle måter. Pabst henviser til studier innen psykologi og museologi som bekrefter at mennesker som har blitt utsatt for traumatiske ting, har godt av å bli hørt og sett, og spesielt når

mottakeren blir sterkere berørt.³ Ved å bruke personlige beretninger, kan man oppnå refleksjon og emosjonell og intellektuell læring. Jo mer personlig og intime beretningene er, jo mer kan besøkende sette seg inn i historien det berettes om. Elton beskriver som sagt utstillingen i 22. juli-senteret som en nøytral og dokumentarisk fremstilling av hendelsesforløpet 22. juli 2011. Han mener at det faktisk at utstillingen gir en dokumentarisk beretning hvor «effektene er få, faktaene mange», er det som gjør den så sterk. Men Elton beskriver ikke utstillingen som personlig. Han får frem harde bevis og effektene av dem, men den personlige beretningen nevnes ikke. Studien om personlige beretninger taler dermed ikke for denne artikkelen. Den samme studien viser at læringseffekten kan reduseres eller forsvinne helt når de besøkende opplever innhold eller formidlingsform som for påtrengende, førende eller krenkende. Det er dette mye av kritikken mot 22. juli-senteret kommer fra: De ønsker mer personlige beretninger, men mindre fakta og artefakter fra gjerningsmannen.

Elton konkluderer sin artikkel med at sorgen er individuell, og at det alltid vil være for tidlig for noen å oppsøke 22. juli-senteret. For andre kan det være godt å få historien fortalt på denne måten. Han sier med andre ord at 22. juli-senteret er en god ting for allmennheten, for å lære og for å bygge på vårt demokratiske samfunn. For de som mener denne utstillingen blir for sterk eller for tidlig, har de valget om å ikke oppsøke stedet. Elton sin avsluttende setning er: «Det er den viktigste tingen minnstedene og 22. juli-senteret kan hjelpe oss å huske: At ting tar tid». Denne konkluderende setningen reflekterer ikke veldig godt innholdet til resten av artikkelen, men viser til det som blir tatt opp mot slutten, at visse mennesker vil bruke mer tid enn andre. Georg Kristoffer Fjalsett, som er historiker og lærer skriver en artikkel i historieheftet «Nytt blick». Artikkelen heter «Arkivet; Åsted, minnsted, og brukssted», og handler også om Statsarkivet i Kristiansand som under andre verdenskrig ble gjort om til hovedkvarter for Gestapo på Sørlandet. Fjalsett skriver om Arkivets funksjon i dag som åsted og minnsted og den pedagogiske bruken av stedet. Fjalsett gjør et poeng ut av at overgrepene som ble utført i bygget ikke ble minnet i åsteds- og minnstedskontekst før over 50 år etter at de hadde blitt utført, og at behovet for minnsteder øker med avstanden til fortiden (Fjalsett, 2015, p. 15-18). Og kanskje hadde alle hatt godt av å brukt mer tid i denne minneprosessen. Det virker som det finnes en trang til å få i stand ulike minnsteder så fort som mulig, når man kanskje kunne trengt mer tid til å bearbeide hendelsen. Tanken om å ha lengre avstanden i tid mellom hendelse og

³ Studiene Pabst refererer til er en studie som tar opp et dansk museum som har tema voldtekt, hvor positive erfaringer med å bruke personlige beretninger og ansikter for å oppnå læring og ansvarliggjøring blant besøkende

minnesmarkering er det likevel noe paradoksalt ved. Dey man ofte søker når man besøker et museum eller et informasjonssenter, er mest mulig autentisitet. Autentisitet er mye mer mulig å oppnå jo nærmere i tid man er. Og kanskje gjelder det samme som for minnene om andre verdenskrig. De første tiårene etter andre verdenskrig gikk til å fortrenge det vonde og hylle heltene, og en konsekvens av dette var at mye informasjon ble begravd sammen med tidsvitnene. Å etablere et informasjonssenter om 22. juli 2011, kun fire år etter hendelsen, er kanskje for å oppnå mest mulig autentisitet. Likevel kan man på helt andre måter bevare informasjon i dag enn på 40 tallet, man kan jobbe med og bearbeide minner uten at det etableres minnesmerker med en gang. Det er ikke snakk om tiår, men kanskje litt lengre tid hadde

8. 5 Analyse av artikkel fra Klassekampen, «Naturlig at 22. juli-senter skaper debatt, men statsråd: Forsvarer utstilling»

Lørdag 18. juli 2015, like før åpningen av 22. juli-senteret publiserte Klassekampen en artikkel med et intervju av kommunal- og moderniseringsminister, Jan Tore Sanner. Journalisten som har skrevet saken og som har intervjuet Jan Tore Sanner er Dag Eivind Undheim Larsen. Overskriften til artikkelen er «Naturlig at 22. juli-senter skaper debatt, men statsråd: Forsvarer utstillingen». Saken innleddes med en 'viktig-notis', som siterer Sanner: «Viktig: - Vi skal ikke lage noe Breivik-museum. Det sier kommunal- og moderniseringsminister Jan Tore Sanner om informasjonssenteret etter 22. juli som åpner neste uke.». Dette er et intervju som er ute etter å få avklart hva statsråden svarer til kritikken om 22. juli-senteret (Larsen, 2015).

Selve intervjuet innledes med et spørsmål om hva som er regjeringens mål med et informasjonssenter om 22. juli. Når Sanner svarer på hva hensikten med et informasjonssenter er, kommer han ikke med noe nytt i forhold til hva som har blitt sagt før. Sanner fremhever viktigheten av å skape rom for refleksjon og læring, og gjentar frasen som han har gjort i flere tilfeller tidligere «fordi kunnskap er vårt viktigste våpen mot hat, vold og ekstremisme». Flere av de følgende spørsmålene handler om hvordan senteret har blitt kritisert. Kritikken som Sanner blir silt til veggs med handler om hvordan 22. juli-senteret står i fare for å bli et monument for terroristen, at de ansatte i Regjeringskvartalet ikke har blitt godt nok informert om utstillingen, at utstillingen kommer på et for tidlig tidspunkt og hvilke gjenstander de har valgt å ha med i utstillingen. Svarene Sanner gir viser til at det som 22. juli-senteret blir kritisert for, også har blitt vurdert som noe som potensielt kan bli kritisert: «Det er helt naturlig at en

utstilling som handler om terroraksjonen 22. juli, skaper debatt». Han understreker også samarbeidet med den nasjonale støttegruppen etter 22. juli og AUF, hvor det også sitter berørte fra Regjeringskvartalet, som har vært involvert. Og i respekt for de berørte nevner Sanner tilretteleggelsen av de lukkede visningene. Sanner støtter seg veldig på forskningsgruppen fra NTNU i sine svar om kritikken til utstillingen: «Det er fagfolk fra NTNU som står ansvarlig for selve utstillingen.» , «Men det er fagmiljøet ved NTNU, med kulturminneforsker Tor Einar Fagerland i spissen, som er ansvarlig for selve utstillingen». Svarene Sanner gir til spørsmålene er greie, og selvfølgelig støtter han seg på de som har utviklet utstillingen. Men hva som gjør 22. juli-senteret til et informasjonssenter og ikke et minneste, blir ikke tatt opp i saken.

For det blir tydelig poengtert at 22. juli-senteret er et informasjonssenter. Utover at Sanner sier at det er et læringscenter, blir det ikke videre forklart hva som gjør det til et læringscenter, eller hva som skiller det fra et minneste. På hjemmesiden til 22. juli-senteret står det om senteret:

22. juli-senteret er et læringscenter, som skal balansere minne og kunnskap om 22. juli 2011. Gjennom pedagogisk virksomhet skal 22. juli-senteret drive kunnskapsformidling og undervisning om terroraksjonen og tilgrenset tematikk, for skoleverket og samfunnet generelt. Gjennom utvikling, undervisning og dokumentasjon av minne, læring og bearbeidelse av terroraksjonen, skal 22. juli-senteret bidra til økt kunnskap om betydningen av 22. juli, fundert i demokratiske verdier og medborgerskap.

Det er ikke i denne oppgavens interesse å vurdere de pedagogiske sidene ved 22. juli-senteret, men er likevel interessant å se på hvordan de definerer seg selv. I dette henseende vil igjen ta opp Georg Kristoffer Fjalsett som blant annet skriver om Arkivet og dets pedagogiske bruk. I likhet med 22. juli-senteret er også Arkivet et åsted for forferdelige handlinger, hvor man kan se tydelige avtrykk etter hendelsen. Fjalsett sier at «Selv om Arkivet ikke er et museum er det sterke museale trekk ved utstillingen.» (Fjalsett, 2015, p. 17). Dette skriver også Chris Whitehead i sin anmeldelse av 22. juli-senteret, som har blitt sitert tidligere: «The Centre is a hybrid place of multiple modes of remembering. It is not called a memorial, yet the first room, with photographs of each of the victims, is just that. It is not called a museum, and yet its expository logics are mostly museal.» (Whitehead, 2015, p. 150).

Både Arkivet og 22. juli-senteret står frem som en blanding av informasjonssenter og museum eller minnested. Hvorfor ingen av dem ønsker å kalle seg et museum eller minnested, kan ha med de historiene som blir fortalt å gjøre. Det blir fortalt om historier som det er knyttet vonde minner til, og det er veldig mange å ta hensyn til dersom man kaller seg et museum eller minnested for disse minnene. Det er kanskje lettere å forholde seg til de fakta og fysiske bevis som er tilgjengelige, og dermed forsvare kritikk fra berørte med at det er et informasjonssenter. I svarene Sanner gir i intervjuet til Klassekampen kan det spores en tendens av å gjemme seg bak den selverklærte definisjonen av 22. juli-senteret som et informasjonssenter. Dersom det er et informasjonssenter, som gir informasjon om hva som skjedde, er kritikken rundt følelser og virkninger av utstillingens innhold irrelevant. Men som nevnt før er utstillingen, uansett hva man kaller det, en historie som blir rekonstruert, og kan aldri bli objektiv.

8. 6 Oppsummering og drøfting av ‘mottakelse’

For å finne ut hvordan 22. juli-senteret har blitt mottatt, har jeg analysert fem ulike tekster fra diskursen i media. fire av tekstene er hentet fra diverse aviser, mens en av tekstene er hentet fra et kommentarfelt på Facebook. Tekstene fremstiller hovedsakelig to perspektiver av hvordan 22. juli-senteret har blitt mottatt: De som er positive til senteret og de som er negative til senteret. Tekst som har blitt hentet fra debatten i kommentarfeltet på Facebook-gruppen «Stopp 22. juli-senteret», viser disse to perspektivene tydelig. Her blir aspekter om individuelle minner og traumer til ofre og berørte, satt opp mot det kollektive minnet og behovet for å ta lærdom av hendelsen. I avisartiklene blir et mer positivt perspektiv vist, hvor aspektet om å lære av historien blir satt i høysetet. Denne spenningen mellom individuelle og kollektive minner, gjenspeiler muligens noe av det Maurice Halbwachs har fått kritikk for, da han påpeker at minner alltid er kollektive. Flere mener at Halbwachs sin teori om at minnene alltid er knyttet til kollektive rammer, innebærer at det individuelle underordnes det kollektive (Green, 2008, p. 105). Hver fortelling et menneske har om sitt liv, er da bare forståelig i sammenheng med det kollektive. At personlige historier om 22. juli 2011 skal underordnes det kollektive, kan for mange være vanskelig å akseptere.

Ved å lese om hvordan 22. juli-senteret har blitt mottatt, kommer det frem flere ulike tanker og ideer om hvordan denne terroren 22 juli 2011 skal minnes. Denne diskursen rundt 22. juli-senteret i media, viser hvor dynamiske minnene er. Som Erll og Rigney tar opp, så er det å

diskutere og være uenige om minner en måte å holde det i live. Dynamikken ved kulturelle minner kan bli forstått dersom man ser på mediet minnet blir formidlet i som «agenda-setters» for det kollektive minnet. Emnet det diskuteres om får rot i samfunnet ved at det blir diskutert på ulike plattformer i mediene. Media er med på å forme vår forståelse av fortiden, og hvordan vi velger å handle i fremtiden. Erll og Rigney bruker begrepene ‘mediation’ og ‘remediation’, som viser hvordan ulike medier er avhengig av hverandre, som betyr at de reproducerer og erstatter hverandre «New media refashion prior media forms, the mediation of mediation». Medier trenger hverandre for å fungere som et medium. Dette konseptet om remediation er relevant for kulturelle minner fordi alle representasjoner av fortiden spiller på hva som er tilgjengelig av medieteknologi. At det dynamiske ved kulturelle minner er knyttet til prosessen av remediation, betyr at det kollektive minnet om fortiden også er avhengig av remediation. Vi forstår fortiden ut fra hvilken kontekst det blir fortalt i, og forståelsen påvirkes også av dette. Ulike medier gir rammeverk til minnene. 22. juli-senteret, som i seg selv er en form for medium, og diskursen i media gjør at mennesker og grupper kan fortsette å omjustere deres forhold til hendelsen, og omposisjonere seg selv til etablerte og kommende minnesteder.

En av tendensene i denne diskursen er at minnestedene etter 22. juli 2011 skal handle om de omkomne, de berørte og diverse hjelpemannskap, og at diskusjonen om den forferdelige hendelsen og Anders Bhering Breivik, bør bli tatt opp andre steder. Det mange ser ut til å ha misforstått er at 22. juli-senteret er ment til å være det ‘andre stedet’ hvor man skal konfrontere terroren og gjerningsmannen bak terroren. Tor Einar Fagerland prøver å formidle at minneprosessene går stadig inn i nye faser: «Åpningen av 9/11 National Memorial 11. September representerte derfor bare et nytt stadium i minneprosessene, på samme måte som åpningen av den kommende museumsdelen i 2014 vil legge til enda nye lag med mening» (Fagerland, 2013). 22. juli-senteret skal altså være et nytt stadium i forlengelsen av de permanente minnestedene i tilknytning Utøya og i Oslo, som ligger fritt ute i det offentlige rom. Denne oppfatningen av at emnet om terroren og gjerningsmannen hører til andre steder, kan virke som et paradoks. Det er tydelig at selve hendelsen og gjerningsmannen uansett blir tatt opp i debatten som diskuterer at vi *ikke* skal ta det opp, og holder dermed liv i minnene.

9. Refleksjoner og avslutning

Da jeg hadde bestemt meg for at emnet for min masteroppgave skulle være 22. juli-senteret, hadde jeg fått med meg noe av debatten som foregikk i media rundt etableringen. Personlig hadde jeg ikke tatt stilling til om senteret var et nødvendig tiltak eller ikke, men hadde fått med meg at det var flere som reagerte på og kritiserte utstillingen, samtidig som senteret hadde høye besøkstall og fått mye ros av diverse presse. Etter arbeidet med denne masteroppgaven og etter mye ny innsikt, er det fortsatt vanskelig å ta stilling til dette 22. juli-senteret. Å fordype seg i ulike tekster og utsagn har vist hvor kompleks og nyansert denne diskursen er. Det som er utfordrende med en stor diskusjon som denne, er at alle har noe de skal si. I tillegg til at alle skal si noe, blir ekstra viktig å si noe «riktig», og det er utfordrende når det er umulig å definere hva som er riktig.

Det er flere aspekter ved denne diskursen som har gitt meg et nytt perspektiv på hvordan minner blir forvaltet etter en relativt nylig nasjonal tragedie. For oppsummere de mest markante funnene, er det nødvendig å gå tilbake til problemstillingen som er satt for denne oppgaven: *Hvordan har etableringen av 22. juli-senteret blitt begrunnet og tatt i mot? - En undersøkelse av diskursen i media med et minneteoretisk perspektiv.* For å svare på denne problemstillingen har tekstene som er blitt analysert delt inn i kategoriene 'begrunnelse' og 'mottakelse'. Det har vært et forsøk på å møte empiri med teori, hvor ikke alle tekstene bruker de teoretiske begrepene spesifikt, men mine fortolkninger av tekstene gjør at de teoretiske begrepene kan bli brukt. Det som har vist seg etter arbeidet med de ulike tekstene knyttet til grunnigivelse og mottakelse, er at det finnes en forskjell i hvilken betydning som blir lagt til minnene. Under begrunnelse finner vi personer som har faglig kompetanse på fagfeltet minnestudier. Ytringer fra dette hold blir dermed styrket av denne kompetansen, og viser en autoritet i saken. Ytringene bygger på ulik forskning knyttet til kulturelle minner, nasjonale traumer og lignende. Betydningen av minnene er et spørsmål om hvordan samfunnet på best mulig måte kan erindre denne hendelsen, både i nåtid og med et fremtidsperspektiv, og at samfunnet kan ta nytte av denne erfaringen. Da er det viktig å både minnes de som var involvert, samholdet i etterkant og verdier det demokratiske samfunn bygger på. Samtidig blir det sett på som viktig å konfrontere hva og hvem som angrep demokratiet, og ta lærdom av det. Denne betydningen skal 22. juli-senteret være med på å formidle, men i tekstene under begrunnelse har det til tider vært uklart hvordan senteret og dets hensikt blir definert fra et minneteoretisk perspektiv.

Den utydelige definisjonen av senteret er et av de funnene jeg har funnet mest interessant i oppgaven. Hva jeg sitter igjen med etter arbeidet med analysene er at 22. juli-senteret prøver å være et sted som skal kombinere historiefunksjon og minnefunksjon, og hvor senteret er et minneste i en kognitiv kontekst, men som rent fysisk, med alle artefakter som utstilles, er et minnesmerke. Uklarheten rundt 22. juli-senterets hensikt kan være et resultat av at selve etableringsprosessen har gått litt fort. Når hendelsen ligger så nært i tid må man være veldig forsiktig med hva man gjør og sier når prosjekter som 22. juli-senteret settes i gang. Dette resulterer i uklare definisjoner som skaper forvirring rundt hva man skal forvente av senteret. Kanskje samfunnet, både politikere, fagfolk og allmennheten hadde hatt godt av å tatt seg mer tid til å prosessere hendelsen før man setter i gang med store minneprosjekter. Uansett definisjon, er en viktig funksjon 22. juli-senteret har at det bidrar til diskusjon, som gjør at erindringen om 22. juli 2011 forblir en prosess. Som Line Gjermhusengen poengterer er det viktig at minnstedene oppleves som meningsfulle rom, og et rom er ikke fysisk gitt, men det konstrueres sosialt og relasjonelt.

Tekstene som viser hvordan 22. juli-senteret har blitt mottatt er en blanding av mennesker som vil uttrykke sine personlige meninger om minnene, og tekster som prøver å megle mellom de personlige meningene og den faglige kompetansen. De som ønsker å uttrykke sine personlige meninger om erindringen av 22. juli 2011, mener at minnene vi som samfunn skal løfte frem bør dreie seg om mennesker som er personlig berørt, og mennesker som måtte bøte med livet, og at gjerningsmannen bak terroren ikke skal gis oppmerksomhet. Det oppstår en konflikt om hva som bør være fokuset i samfunnets kollektive minne: Er det de individuelle minnene, eller er det å skape et kollektivt minne som kan styrke samfunnet? Det som har vist seg gjennom oppgaven er hvor dynamiske minneprosessene er. Hvordan mennesker uttrykker seg og diskuterer rundt minner viser hvordan minneprosessene har ulike faser og stadig utvikler seg. Denne dynamiske siden ved minnene bør vi favne om og akseptere, fordi det er nettopp dette som holder liv i minnene om 22. juli 2011.

Arbeidet med denne oppgaven har både vært utfordrende og veldig interessant. Både det å analysere empirien, sette seg inn i den minneteoretiske verden og prøve å forstå en diskurs ut fra denne verden. Diskursen rundt minnstedene etter 22. juli 2011, er noe som har omgitt oss lang tid nå, og ta et dypere dikk inn i hva som diskuteres, å se hvor engasjerende og viktig emne minner er for samfunnet har vært givende. Jeg sitter igjen med flere tanker og meninger fra ulike hold om hvordan og hva dette 22. juli-senteret skal være, og flere argument for og mot

etableringen av senteret. På spørsmålet om hvordan senteret har blitt begrunnet og tatt imot finnes det derfor ikke et entydig svar eller en endelig konklusjon, og det skal det heller ikke være. 22. juli-senteret har blitt begrunnet og tatt imot på flere måter, som har skapt en mangfoldig diskurs, som er med på å skape og holde liv i minnene. Det har vært veldig spennende å fordype seg i dette emnet, og jeg håper vi skal fortsette å sette minner på agendaen.

10. Kilde – og litteraturliste

10.1 Kilder

- Blindheim, A. M. (2015, 21.07.2015). Den brutale sannheten *Dagbladet.no*. Retrieved from <https://www.dagbladet.no/2015/07/21/kultur/meninger/kommentar/hovedkommentar/debatt/40260004/>
- Elton, L. (2015, 22. 07. 2015). Tiden det tar. *Dagsavisen*. Retrieved from <https://www.dagsavisen.no/kultur/tiden-det-tar-1.376456>
- Facebook-gruppe. (2015). Stopp 22. juli-senter. Retrived from <https://www.facebook.com/STOPP-22-Juli-Senter-515955025222030/>
- Fagerland, T. E. (2015b, 15. 07. 2015). Kronikk av faglig ansvarlig ved 22. juli-senteret: Vi tas tilbake til øyeblikket da terroren rammet Norge. *Aftenposten*. Retrieved from <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/8VeE/Kronikk-av-faglig-ansvarlig-ved-22-juli-senteret-Vi-tas-tilbake-til-oyeblikket-da-terroren-rammet-Norge>
- Fagerland, T. E. (2013). Fra monument og minnesmerke til minnested: ny bruk av offentlige rom. *Kunstplan for minnesteder etter 22. juli*. Retrieved from <https://koro.no/content/uploads/2015/12/Minnesteder-Kunstplan.pdf>
- Fannemel, E. (2015). Elden: - Nei takk til «Breivik-museum» i Regjeringskvartalet. Retrieved from <https://www.aftenposten.no/norge/i/xzOB/Elden---Nei-takk-til-Breivik-museum-i-Regjeringskvartalet>
- Kulturdepartementet. (2012). *Steder for å minnes og påminner - innstilling vedrørende minnesteder etter 22. juli*. Retrieved from https://www.regjeringen.no/contentassets/2c6e27291e0c43dd8705ededae10a700/steder_for_aa_minnes_og_paamines_22juli_utgitt_april2012.pdf
- Larsen, D. E. U. (2015). Naturlig at 22. juli-senter skaper debatt, mener statsråd: Forsvarer utstilling. *Klassekampen*, p. 5. Retrieved from <http://web.retrieverinfo.com/services/archive/displayPDF?method=&pdfUrl=%2FproxyTest%2F%3Fid%3D055010201507182HIM1W0WVrrM1p7CSH4FX935000201010500%26x%3D4ef1ba4c8caf86d7bfa0c97cac4265fd&documentId=05501020150718231171&serviceId=2>
- Sanner, J. T. (2015). Åpning av 22.juli-senteret. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/apning-av-22-juli-senteret/id2427872/>

Solberg, E., Sanner, J. T., Helleland, T., Dahl, A. O., & Bakke-Jensen, F. (2011-2012). *Representantforslag 42 S. Stortinget.no* Retrieved from <https://www.stortinget.no/contentassets/e88f44e8e3644ab3970ed550049c26d8/dok8-201112-042.pdf>.

10. 2 Litteraturliste

22julisenteret.no.

911memorial.org. 9/11 Memorial & Museum. Retrieved from

<https://www.911memorial.org/dashboard>

Arbeiderpartiet.no. Om Arbeiderpartiet. Retrieved from <https://www.arbeiderpartiet.no/>

Assmann, A. (2011). *Cultural Memory and Western Civilization - Functions, Media, Archives*. New York Cambridge University Press

Assmann, J. (2008). Communicative and Cultural Memory. In A. Erll & A. Nünning (Eds.), *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook* (pp. 109-118). Berlin

New York.

Audestad, P. (2015). Tidslinje og klokke. Retrieved from

<https://www.aftenposten.no/norge/i/ILpo/Se-de-forste-bildene-fra-22-juli-senteret>

Benton, T. (Ed.) (2010). *Understanding heritage and memory* Manchester Manchester University press.

Benton, T., & Cecil, C. (2010). Heritage and public memory. In T. Benton (Ed.), *Understanding heritage and memory* Manchester: Manchester University Press.

Berg, S. K. (2016). Heritage Value Revisited after 22 July 2011 - The Norwegian Government Block as an Expression of Public Values and a National Symbol. In T. S. Guttormsen & G. Swensen (Eds.), *Heritage, Democracy and the Public - Nordic Approaches*: Routledge

Blindheim, A. M. (2015, 21.07.2015). Den brutale sannheten *Dagbladet.no*. Retrieved from <https://www.dagbladet.no/2015/07/21/kultur/meninger/kommentar/hovedkommentar/debatt/40260004/>

Busch, T. (2013). *Akademisk skriving. For Bachelor- og Masterstudenter*: Fagbokforlaget.

Carr, N. (2010). *The Swallows*. London: Atlantic.

Coser, L. A. (Ed.) (1992). *Maurice Halbwachs. On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press.

Dessingué, A., & Winter, J. (2016). *Beyond Memory: Silence and the Aesthetics of Remembrance*. New York: Routledge

Dessingué, A. a. W., Jay (Ed.) (2016). *Silence and the Aesthetics of Remembrance*. New York: Routledge.

Dyregrov, K. (2016). Etterlatte og sårbare grupper etter traumatiske tap In V. Enerbakk, H. Ingierd, & N. O. Refsdal (Eds.), *De berørte etter 22. juli: Forskningsetiske perspektiver* (pp. 52-69): Cappelen Damm Akademisk.

Erll, A., & Rigney, A. (2009). *Mediation, Remediation, and the Dynamics of Cultural Memory*. Berlin: De Gruyter.

Fagerland, T. E. (2015a). The Creation of the 22 July Centre in the Government quarter [Presentasjon]. UiO.no.

- Fagerland, T. E. (2015b, 15. 07. 2015). Kronikk av faglig ansvarlig ved 22. juli-senteret: Vi tas tilbake til øyeblikket da terroren rammet Norge. *Aftenposten*. Retrieved from <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/8VeE/Kronikk-av-faglig-ansvarlig-ved-22-juli-senteret-Vi-tas-tilbake-til-oyeblikket-da-terroren-rammet-Norge>
- Fagerland, T. E. (2016a). 22 July and the Negotiation of Memory in Norwegian Society 2011-2014. In T. S. Guttormsen & G. Swensen (Eds.), *Heritage, Democracy and the Public: Nordic Approaches*: Routledge. Retrieved from https://books.google.no/books?id=8RGmDQAAQBAJ&dq=fagerland,+tor+einar&lr=&hl=no&source=gbs_navlinks_s.
- Fagerland, T. E. (2016b). Følgeforskning og minneprosesser på Utøya 2013-2014. In V. e. a. Enerbakk (Ed.), *De berørte etter 22. juli. Forskningsetiske perspektiver* (pp. 85-93): Cappelen Damm Akademisk
- Gee, J. P. (2005). *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and method* (Second edition ed.). New York: Routledge
- Gjermhusengen, L. (2015). Rom for mennesker og minner. *Nytt blikk*, 40-52.
- Gongaware, T. B. (2003). Collective Memories and Collective Identities. Maintaining Unity in Native American Educational Social Movements32(*Journal of Contemporary Ethnography*), 485-489. Retrieved from <http://journals.sagepub.com.ezproxy.uis.no/doi/abs/10.1177/0891241603255674> doi: 10.1177/0891241603255674
- Groes, S., & Lavery, N. (2016). Part V Forgetting. In S. Groes (Ed.), *Memory in the Twenty-First Century: New Critical Perspectives from the Arts, Humanities, and Sciences*. London: Palgrave Macmillan.
- Grue, j. (2017). Diskursanalyse. Retrieved from <https://snl.no/diskursanalyse>
- Halbwachs, M. (1992). The Social Frameworks of Memory. In L. A. Coser (Ed.), *On Collective Memory*. Chicago: The University Chicago Press.
- Hjorth, I., & Gjermhusengen, L. (2017). Et minne i bevegelse: Mønstre, spenninger og endringer i den nasjonale minneste-prosessen etter 22. juli 2011. *Tidsskrift for kulturforskning*, 16(2).
- Hsieh, H.-F., & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Kattago, S. (2015). *The Ashgate Research Companion to Memory Studies* (S. Kattago Ed.). Tallinn University, Estonia: Ashgate Publishing
- Kleveland, Å. (2012). *Steder for å minnes og påminnes - innstilling vedrørende minnesteder etter 22.juli*. Regjeringen.no: Kulturdepartementet Retrieved from https://www.regjeringen.no/contentassets/2c6e27291e0c43dd8705ededae10a700/steder_for_aa_minnes_og_paaminnes_22juli_utgitt_april2012.pdf.
- Koro.no. (2013). Kunstplan for minnesteder etter 22. juli. Retrieved from <https://koro.no/content/uploads/2015/12/Minnesteder-Kunstplan.pdf>
- Kulturdepartementet. (2012). *Steder for å minnes og påminner - innstilling vedrørende minnesteder etter 22. juli*. Retrieved from https://www.regjeringen.no/contentassets/2c6e27291e0c43dd8705ededae10a700/steder_for_aa_minnes_og_paaminnes_22juli_utgitt_april2012.pdf
- Kvenild, T. (2014). July 22 and the Negotiation of Memory Retrieved from <https://www.ntnu.no/july22memory>
- Lamark, I. (2016). *Besværlige blokker. Forhandlinger om stedets betydning i debattene om Regjeringskvartalet etter 22. juli* (Master. Institutt for kulturstudier og orientalske språk), Universitetet i Oslo, Oslo.

- Lundgren, H. (2016). Rester av bil. Retrieved from <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/aAoqM/statsbygg-vil-fjerne-22-juli-senteret-fra-hoeyblokken>
- NOU 2012: 14. (2012). *Rapport fra 22. juli-kommisjonen* Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-14/id697260/sec4>.
- Om koordineringsfunksjonen. (2014). *De nasjonale forskningsetiske komiteene*. Retrieved from <https://www.etikkom.no/hvem-er-vi-og-hva-gjor-vi/Hvem-er-vi/Koordineringsgruppen-for-22-juli-forskning/>
- Opstad, L. (2018). Museum. I Store norske leksikon. Retrieved from <https://snl.no/museum>
- Pabst, K. (2015). Med Fokus på de besøkendes følelser. *Nytt blikk*(5), 60-69.
- Parr, A. (2008). *Deluze and Memorial Culture: Desire, Singular Memory and the Politics of Trauma*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Regjeringen.no. (2015). *Prop.119 S*. Regjeringen.no Retrieved from https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-119-s-2014-2015/id2411639/sec2?q=informasjonssenter#match_0
- Rothberg, M. (2009). *Multidirectional memory: Remembering the Holocaust in the Age of Decolonization* Retrieved from https://books.google.no/books?hl=no&lr=&id=-rMsgLS1FWwC&oi=fnd&pg=PR11&dq=multidirectional+memory&ots=niyZTcSE_o&sig=4rxxodAHYtaIgZ263cfhJHLT28&redir_esc=y#v=onepage&q=multidirectional%20memory&f=false
- Sanner, J. T. (2015). Åpning av 22.juli-senteret. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/apning-av-22-juli-senteret/id2427872/>
- Solberg, E., Sanner, J. T., Helleland, T., Dahl, A. O., & Bakke-Jensen, F. (2011-2012). *Representantforslag 42 S*. Stortinget.no Retrieved from <https://www.stortinget.no/contentassets/e88f44e8e3644ab3970ed550049c26d8/dok8-201112-042.pdf>.
- Stang, L., & Ryste, M. E. (2014, 13.02.2014). *Markeringene etter terrorangrepene i Norge 22.juli 2011*. Retrieved from https://snl.no/Markeringene_etter_terrorangrepene_i_Norge_22._juli_2011
- Staude, T., & Berg, E. (2012). Vil plassere 22. juli-minnesmerke på samme sted som nazistbauta. Retrieved from <https://www.nrk.no/kultur/her-sto-nazi-steinen-1.8100492>
- Tumblety, J. (Ed.) (2013). *Memory and History - Understanding memory as source and subject*. New York: Routledge.
- Whitehead, C. (2015). Time and place, truth and proof. The 22 July Information Centre(2), 146-160. Retrieved from www.journals.uio.no website: <https://www.journals.uio.no/index.php/museolog/article/view/3057/2639>
- Winter, J. (2001). The Generation of Memory: Reflections on the «Memory Boom» in Contemporary Historical Studies. *Canadian Military History*, 10(3). Retrieved from <http://scholars.wlu.ca/cmh/vol10/iss3/5>
- Winter, J. (2001). The Memory Boom in Contemporary Historical Studies 21(1). Retrieved from <http://web.a.ebscohost.com.ezproxy.uis.no/ehost/detail/detail?vid=4&sid=4e6faf75-e462-4cd7-8140-952b42b1b3f0%40sessionmgr4006&bdata=JnNjb3BIPXNpdGU%3d#AN=5065436&db=aph>
- Young, A. (1996). Bodily Memory and Traumatic memory. In P. Antze & M. Lambek (Eds.), *Tense Past: Cultural Essays in Trauma and Memory*. New York: Routledge.